

UNIVERSITETET I
NORDLAND

MASTEROPPGAVE

Hvordan kan det offentlige legge til rette for en
fortsatt frivillig redningsberedskap?

Forord

Høsten 2013 startet jeg som student ved Universitetet i Nordland. Målet var i løpet av et par år å oppnå en erfaringsbasert master i Samfunnssikkerhet og kriseledelse. Studiet har gått parallelt med en spennende og krevende stilling i Luftforsvarsstaben. Det har vært lærerikt og har tilført mye nyttig teori til praksisen i Forsvaret.

Innen et bredt emnefelt valgte jeg å gjøre en studie som fokusere på redningstjenesten, og spesifikt på den frivillige delen av denne. Jeg ønsket å finne ut noe mer om forholdet mellom frivillighet og samfunnets behov for en tilstrekkelig redningsberedskap. I dette arbeidet ble virkelig nysgjerrigheten rådende, og først når jeg begynte å analysere informasjonen jeg hadde hentet inn fant jeg at her var jeg avhengig av å søke teori som ikke hadde vært berørt i løpet av studiet. Så arbeidet ble nok mer omfattende enn om jeg bare hadde valgt et tema ut fra kjent teori. Derimot ble det et spennende prosjekt hvor jeg har lært mye om metode, men også om organisasjonsteori og frivillighet.

Etter intervjuer og litteratur- og dokumentstudier sitter jeg igjen med en beundring for alle dem som gir av sin tid og sine krefter for at det skal være en redningsberedskap på plass dersom vi andre skulle komme i fare på havet eller på land. Spredt rundt hele landet er det unge og voksne, kvinner og menn som trener og øver for å være klar dersom det blir bruk for dem. Ofte når været er slik at de fleste av oss ønsker å holde oss innendørs.

Takk til alle dere i Redningsselskapet som sa ja til å stille opp til intervjuer. Deres bidrag har muliggjort denne studien. Mitt håp er at også den også skal være med å løfte deres tjeneste frem i lyset.

Takk til min veileder Harald Fardal ved DSB. Takk også til min gode venn Per Garmannslund ved UIA for gode råd.

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Innholdsfortegnelse	ii
1. Innledning	1
2. Teori.....	4
2.1. <i>Organisasjonsteori</i>	4
2.2. <i>Frivillig innsats</i>	12
3. Forskningsdesign og metodevalg.....	17
3.1. <i>Kvalitativ forskningsdesign</i>	17
3.2. <i>Kvalitativ metode</i>	19
3.3. <i>Forskningsetikk</i>	25
4. Funn	28
4.1. <i>Personlig motivasjon</i>	28
4.2. <i>Offentlig ressursstyring</i>	34
5. Diskusjon	41
5.1. <i>Personlig motivasjon</i>	43
5.2. <i>Offentlig ressursstyring</i>	47
6. Konklusjon.....	52
7. Litteraturliste.....	55
8. Vedlegg	58
<i>Vedlegg nr. 1: Redningssselskapets organisering</i>	59
<i>Vedlegg nr. 2: Frivillige Organisasjoners Redningsfaglige Forum</i>	61
<i>Vedlegg nr. 3: Orienteringsskriv til besetningsmedlemmer</i>	63
<i>Vedlegg nr. 4: Intervjuguide besetningsmedlemmer</i>	64

1. Innledning

Samfunnssikkerhet, beredskap og kriseledelse er fagområder som har fått økende oppmerksomhet de siste årene. Bakgrunnen kan både være en økt forventning om at et lands myndigheter skal sørge for sikkerhet for sine innbyggere, og en opplevelse av et endret trusselbilde. Det kan gjelde både naturskapte og menneskeskapte hendelser, enten de siste er tilsiktede eller utilsiktede. Noen trusler oppleves som nye, gjerne knyttet til terror. Men også hendelser knyttet til naturskapte fenomener oppleves som mer aktuelle og mer truende enn før. Kanskje også fordi teknologi og livsstil ha gjort oss mer sårbare overfor slike fenomener.

Denne studien fokuserer på den delen av samfunnets beredskap vi til daglig omtaler som redningstjenesten, og på hvordan samfunnet også for fremtiden skal kunne basere viktige deler av denne på frivillig innsats.

Med begrepet redningstjeneste forstår vi «... den offentlige organiserte virksomheten som utøves ved øyeblikkelig innsats for å redde mennesker fra død eller skade som følge av akutte ulykkes- eller faresituasjoner, som krever koordinering og som ikke blir ivaretatt av særskilt opprettede organer» (Instruks for redningstjenesten, 2013, 1-2. definisjoner)

Redningstjeneste er offentlig organisert, men er ikke en offentlig virksomhet. Den er sammensatt av bidrag fra offentlige etater, privat virksomheter og frivillige organisasjoner. Den er heller ikke en stående organisasjon, men organiseres hvor og når det er behov for den.

Denne studien avgrensers seg til å se nærmere på et særtrekk ved denne beredskapen: Dens avhengighet av frivillig innsats. Norsk redningstjeneste beskrives som «... en nasjonal dugnad, hvor den grunnleggende idé er at alle ressurser i Norge som er egnet for å redde liv, skal kunne mobiliseres for innsats i den offentlig koordinerte og organiserte redningstjeneste» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2013b, s. 23). Skiftende regjeringer har slått fast at norsk redningstjeneste er og skal være basert på frivillig innsats. Norsk redningstjeneste startet slik, og den organiserte etableringen og videreutviklingen forutsetter dette. De to siste aktuelle stortingsmeldingene om samfunnssikkerhet (St.meld.nr. 22 (2007-2008) og St.meld. nr. 29 (2011-2012)) slår fast at frivillig innsats skal stå sentralt, og at regjeringen ønsker å tilrettelegg for dette. Det understrekes blant annet at

Et meget viktig element i norsk redningstjeneste er de frivillige redningsorganisasjonene, som hele året stiller lokalkjente og trente mannskaper til rådighet vet redningsoppdrag og leteaksjoner etter savnede. Den frivillige innsatsen

består av en rekke større og mindre organisasjoner med en aktiv medlemsmasse på om lag 20 000 personer. (Justis- og politidepartementet, 2008, s.58)

I meldingen understrekes det videre at redningstjenesten er avhengig av de frivillige organisasjonene og av at disse har et tilstrekkelig antall kompetente medlemmer.

For staten og det norske samfunnet er den frivillige innsatsen svært viktig og det er et sentralt ønske om å opprettholde den dugnadsånden som råder blant de frivillige, motivere for videre rekruttering, samt beholde organisasjonenes høye kompetanse og beredskap.

Dette er imidlertid ikke noe norske myndigheter kan bestille på samme måte som de kan med de offentlige etater. Politi, brann- og redning, AMK osv. består i de fleste tilfeller¹ av ansatt personell styrt av et offentlig oppdrag og offentlig budsjetter. Disse kan gis oppdrag i henhold til myndighetenes krav og ønsker. Dersom myndighetene ser behov for en av styrking av tjenesten økes budsjettene for personell og/eller materiell. Dette er imidlertid ikke noe aktuelt tiltak for de enheter som er basert på frivillighet. En grunnleggende forutsetning for dagens organisering av redningsberedskapen er at frivillige velger å stille sin tid og sine midler til disposisjon for samfunnet uten krav om lønn.

Problemstillingen presentert i studiens tittel tydeliggjøres ut fra en utbredt oppfatning om at den norske dugnadsånden ikke er like sterk som den har vært. Denne oppfatningen er også underbygget av forskning. En gruppe ledet av professor Øyvind Østerud laget i 2003 en utredning på oppdrag fra Arbeids- og administrasjonsdepartementet. Gruppens sluttrapport ble utgitt som en NOU med tittelen Makt og demokrati (NOU 2003: 19). Denne påviser «en vridning i forståelsen av hva frivillig innsats og organisatorisk arbeid skal være: Mindre ytelse og mer nytelse.» Videre at «Deltakelseskulturen, med sine høye forventninger til aktivt og forpliktende engasjement, er blitt sterkt svekket i løpet av kort tid.» (Arbeids- og administrasjonsdepartementet, 2003, s. 23).

Et forskningsprogram i regi av Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor, utgav i 2014 sin samlerapport: «Frivillighet i Norge». Denne er også basert på tidligere sammenlignbare undersøkelser og kan påvise utviklingstrekk i den norske frivilligheten. I delrapporten «Fra folkebevegelse til filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997-2009» slås det fast at

¹ Unntak her kan være frivillig brannkorps.

Den frivillige innsatsen har nådd et foreløpig metningspunkt. Et blaff av økt kortidsfrivillighet, som fant sted mellom 1997 og 2004, har gått tilbake. Samtidig eroderer grunnfjellet i organisasjons-samfunnet: de som gjør en betydelig frivillig arbeidsinnsats på over en time i uka. (Enjolras og Strømsnes, 2013, s. 9)

Konkret pekes det blant annet på at i det korte tidsrommet fra 2004 til 2009 falt andelen av befolkningen som utfører frivillig arbeid fra 58 prosent til 48 prosent. Det påpekes nye skiller, at de eldre holder stand, mens ungdom og unge voksne faller fra (ibid., s. 10).

Offisielle dokumenter slår imidlertid fast at myndighetene også for fremtiden ønsker å basere sentrale deler av sin krise/redningsberedskap på frivillig innsats. Dette fremstår som en mulig kontrast og utfordring.

Formålet med denne studien er å fremskaffe kunnskap om hvordan det likevel skal være mulig å opprettholde frivilligheten, og hva myndighetene kan gjøre for å oppnå det.

Fokuset er det offentliges tilrettelegging for et frivillig hjelpeapparat. Konkret er problemstilling:

Hvordan kan det offentlige legge til rette for en fortsatt frivillig redningsberedskap?

De frivilliges innsats er dels spontan, dels organisert. Den spontane kan oppstå som lokal innsats der enkeltpersoner er savnet i lokalmiljøet. Denne frivilligheten er uten trening, materiell eller forpliktelse. I min studie er fokuset den organiserte beredskapen. Denne omfatter rundt 20 tusen frivillige, tilsluttet en rekke svært ulike organisasjoner. Her har jeg valgt ut en av disse organisasjonene: Det norske Redningsselskap. Denne er en humanitær medlemsorganisasjon som driver både forebyggende arbeid, opprettholder døgnerberedskap og utøver redningsinnsats. Beredskapen med redningsskøyter langs kysten opprettholdes dels ved hjelp av skøyter bemannet med fulltids ansatte, dels ved hjelp av sjøredningskorps med frivillige besetninger med kort responstid døgnet rundt.

Studien bygger på et kvalitativt forskningsdesign. Det er gjort intervjuer med både representanter i lederposisjoner i denne organisasjonen, og intervjuer med representanter for frivillige besetningsmedlemmer på redningsskøyter.

Videre har jeg studert offentlige dokumenter for å finne svar på hvordan myndighetene tenker omkring sitt forhold til denne frivilligheten når de skal organisere redningstjenesten.

Studien benytter seg av to teoretiske tradisjoner, som blir presentert i oppgavens første del.

Den starter med teori som søker å analysere hvordan organiseringen av beredskap og

krisehåndtering får konsekvenser for beredskap og samvirke under krisehåndtering. Deretter setter den fokus på teori om frivillighet i Norge.

Neste delen presenterer funnene fra intervjuer og dokumentstudier.

Funnene blir så drøftet opp mot denne teorien. Avslutningsvis pekes det på funn som kan gi råd om hvilke muligheter det offentlige har for å tilrettelegge for en fortsatt frivillig redningsberedskap.

2. Teori

I det følgende vil jeg trekke frem teorier som kan belyse de fenomener jeg fokuserer på i denne studien. Det er teori fra to ulike fagfelt, og vil derfor blir presentert hver for seg. Det første feltet er organisasjonsteori. Her henter jeg teori fra deler av pensumet på masterstudiet, og har utvidet dette. Denne delen er ment å dekke tema knyttet til hvordan myndighetene har valgt å organisere seg, hvordan dette kan påvirke funksjonen til redningstjenesten og hvordan dette eventuelt påvirker frivilligheten. Det andre er studier knyttet til frivillighet. Dette er ny teori for meg, men har tilført spennende kunnskap til arbeidet med min problemstilling. Her vil teoriene bli presentert separat, i drøftingen vil de så bli sett sammen, og opp mot mine funn. Litteratur- og dokumentstudiene vil imidlertid i noen grad trekkes inn allerede her, og bli sett sammen med begge de teoretiske tradisjonene.

2.1. Organisasjonsteori

Samfunnssikkerhet, beredskap og krisehåndtering er fremvoksende fagfelt. De siste årene er fokuset i stor grad rettet mot tilsiktede uønskede handlinger (Justis- og beredskapsdepartementet, 2012, s.79 og Meld.St.29 2011-2012), men også på den sårbarheten samfunnet har mot hendelser knyttet til klima og naturfenomener (DSB 2014, s.35). Nasjonalt risikobilde (NRB) opererer nå med tre hovedkategorier: Naturhendelser, store ulykker og tilsiktede handlinger (DSB 2014). Kravet om at samfunnet skal være forberedt og gi sine innbyggere den nødvendige beskyttelsen oppleves sterkt (NOU 2013: 5, s.14). Det samme gjelder kravet om at noen stiller opp dersom ulykker eller andre uønskede hendelser inntreffer (NOU 2013: 5, s.14)

Å ha relevante ressurser å sette inn ved en ulykkes- eller faresituasjon krever imidlertid også at det holdes en stabil beredskap for dette til daglig. Det som skal settes inn ved krise må være organisert, trent og øvet før krisen inntreffer.

Studiet av offentlig politikk og administrasjon, organisasjonsteori kan forstås som en del av statsvitenskapen (<https://snl.no/statsvitenskap>), selv om også andre fagdisipliner utvikler slik

teori. I denne studien blir teori hentet fra studier av offentlig politikk og administrasjon, og fra organisasjonsteori. Samtidig blir dette en for snever tolkningsramme for frivilligheten i en offentlig organisert og administrert redningstjeneste. Et annet og avgjørende perspektiv tilføres derfor fra forskning på frivillighet i samfunnet. Mine funn vil derfor bli drøftet i lys av relevant teori på disse fagfeltene.

Organisering med konsekvenser for krisehåndtering.

Det er blitt hevdet at hvordan det organiseres for samfunnssikkerhet har konsekvenser for krisehåndteringen: «Vårt teoretiske utgangspunkt bygger på en hovedantakelse om at organisasjonsformer slik de nedfeller seg i ulike spesialiseringsformer og samordningsmekanismer har atferdsmessige konsekvenser for de organer og politikkområder som berøres» (Fimreite et al., 2011,s.28). Det hevdes med andre ord at organisering kan påvirke kriser og hvordan de håndteres. Fimreite og medforfatterne søker å gi et bidrag fra et statsvitenskapelig og organisasjonsteoretisk ståsted. Ut fra studier av konkrete hendelser belyses konsekvenser av det offentliges valg av organisasjonsformer for krisehåndtering. I analysen benyttes det i hovedsak henholdsvis en instrumentell og en institusjonell tilnærming. «Mens det instrumentelle perspektivet har fokus rettet mot de formelle arrangementene, er det institusjonelle perspektivet mer opptatt av de mer uskrevne og uformelle normene, verdiene og praksisene som har grodd frem over tid.» (Fimreite et al., 2011,s.29). Det instrumentelle perspektivet legger vekt på den formelle strukturen som på den ene siden legger begrensninger på den enkeltes valg, på den andre siden gir gjennomføringskraft og mulighet til å realisere ønskede mål. Målene er gitt, organisasjonen skal finne gode virkemidler for å nå dem. Det institusjonelle perspektivet vektlegger at organisasjonene har egne verdier og tradisjoner som vil prege handlingsvalgene. Når det gjelder endringer i adferd vil en i et instrumentelt perspektiv kunne se tilpasninger i henhold til nye krav og mål, mens det institusjonelle perspektivet vil se endringer gjennom gradvise tilpasninger. Organisasjonen tradisjoner og verdier vil her i sterkere grad justere tilpasningen.

Forfatterne fokuserer gjennom disse perspektivene spesielt på de styringsutfordringer samfunnet står overfor ved forebygging av bestemte kriser og ulykker. Her konsentrerer de seg om de offentlige institusjoner og organer, frivilligheten omtales her bare sporadisk.

Vi skal i drøftingen se på om, og i så fall i hvilken grad måten staten organiserer beredskapen på får betydning for den frivillige delen av redningsberedskap.

Påvirkning fra NMP

Påvirkningen fra New Public Management (NPM) har både ført til en økt autonomi for tilsyn og en oppsplitting av organisasjoner. Dette gjelder også på samfunnssikkerhetsområdet, og må sies å være en faktor som har økt behovet for å organisere for samvirke. I dag påvises det en motbevegelse i dette, omtalt som post-NPM eller «joined-up government» og som i større grad vektlegger demokrati og felleskapsverdier (Fimreite, 2011).

Sentrale organisatoriske prinsipper er her temmelig motsatte av NPM, nemlig ønsket om å sentralisere og koordinere det offentlige apparatet. (Christensen, 2010, s.227). Dette er en retning som i større grad legger vekt på helhet enn på spesialisering. Det er også et element av en større vekt på etiske regler, noe som har gjort at denne retningen i Australia er kalt «value based management». Christensen legger videre vekt på at post-NMP ikke har erstattet NMP men at vi nasjonalt kan se at post-NMP modifierer og supplerer etablerte trekk fra NMP. «Resultatet av dette er reformer og endringer som blir blandete, komplekse og hybride, og hvor det kan være elementer som står i motstrid til hverandre, noe som kan gi fleksibilitet, men også konflikter og uklarhet» (ibid., s. 227).

Christensen påpeker flere dimensjoner ved organisering av forvaltningen som det kan være aktuelt å studere (ibid., s. 236). Vi skal her se på to av disse, og på i hvilken grad og på hvilken måte dette kan ha betydning i myndighetens relasjon til den frivillige delen av redningstjenesten. Punktene gjengis her i forkortet utgave:

- Oppgavefordelingen mellom ulike organisasjoner.

Blir oppgavene bare ivaretatt av offentlige organisasjoner, eller er det også innslag av private? Hvordan er fordelingen mellom de ulike nivåene?

- Organisasjonsstrukturen.

Hvilke prinsipper for horisontal og vertikal spesialisering er lagt til grunn?

Når det gjelder oppgavefordeling mellom organisasjoner har vi allerede har sett er redningstjenesten en tjeneste som ikke bare blir ivaretatt av det offentlige, men også av private, blant annet gjennom forskrift om industrivern (Forskrift om industrivern, 2011) og gjennom frivillige organisasjoner. Statlig myndighet kan her gi føringer for egne etater, og kan i lov eller forskrifts form sette krav til private når det gjelder evne til egen krisehåndtering. Når det gjelder de frivillige er spørsmålet hvilke styringsredskap det offentlige har.

Flernivå-perspektivet

For forståelse både av oppgavefordeling og organisasjonsstruktur kan flernivå-perspektivet være nyttig. Dette kan ganske enkelt beskrives som å ta høyde for at det en studerer foregår på mer enn et nivå (Rykkja, 2008). Begrepet er oversatt fra det engelske begrepet *multi level governance*, og beskriver en styringsform som oppfattes å ha blitt mer vanlig de siste tiårene. Det påpekes at økt fragmentering av offentlig sektor stiller store krav til effektiv koordinering på tvers. Med henvisning til Mintzberg (1979) påpeker hun at all menneskelig organisert aktivitet fører til både spesialisering og samordning (ibid., s.13). Ved kriser er det behov for spesialisering, men samtidig like viktig at de spesialiserte enhetene er i stand til å samvirke godt.

Organisasjonsstrukturen i redningstjenesten er spesiell, den kan beskrives mer som en funksjon enn en organisasjon. Den beskrives også som en matriseorganisering (Brandshaug, 2011). Prinsippene for spesialisering kan sies å gå både horisontalt og vertikalt. Det samme gjelder styringslinjene. Flernivåstyringen vises for eksempel ved at ansvaret for brannberedskap er gitt ned til kommunene, mens DSB sitter med et fagansvar uten kommandolinjer. Ledelse av større redningsaksjoner er lagt til sentralt nivå gjennom de to hovedredningssentralene. Samtidig er det lokalt en utstrakt grad av horisontal spesialisering, da helse, politi, brann, og ulike frivillige redningsorganisasjoner er delt opp i selvstendige enheter med ulik vertikal organisering. Her er det ulike departementer som er ansvarlige, dels gjennom egne direktorater. Spørsmålet blir så hvordan dette slår ut for en frivillig organisasjon som både skal kunne samvirke med og bli benyttet av ulike etater, og skal delfinansieres av disse.

Ministerstyre og lokalt selvstyre

Her fremtrer spenningsfeltet mellom de to hoved doktrinene i styringsverket: Prinsippet om ministerstyret og prinsippet om lokalt selvstyre. Nedenfor vil jeg drøfte i hvilken grad også redningstjenesten kan være preget av de spenningene som oppstår mellom disse doktrinene og hvordan dette kan slå ut i forhold til det frivillige engasjementet. Her påpekes bare at redningstjenesten ligger under Justis- og beredskapsdepartementet, Redningsselskapet får driftsstøtte fra Samferdselsdepartementet og frivilligheten ligger under Kulturdepartementet.

Langlo og Læg Reid påpeker at «Ettersom ansvaret er fordelt på ulike aktører, og en tydelig samordnende instans er fraværende, har den sivile beredskapen blitt beskrevet som fragmentert. (Læg Reid og Serigstad 2006, Christensen og Læg Reid 2008)» (Fimreite et al., 2011, s.39)

Hvordan forvaltningen forholder seg til ulike samfunnsgrupper er også et aktuelt spørsmål, hvor svarene kan være ulike avhengig både av forvaltningens organisering og hvilken samfunnsgruppe vi snakker om. I denne studien er det frivillige organisasjoner som er i fokus, men også disse vil fremstå i ulik relasjon til forvaltningen. Dette gjelder både i sektor og på nivå. Christensen påpeker at forvaltning, marked og frivillig sektor kan oppfattes som alternative måter å utføre tjenesteyting på (Christensen, 2010, s.138). Det er derfor nødvendig å analysere på hvilken måte de frivillige organisasjonene fremstår i relasjon til forvaltningen, og i hvilken grad og form de påvirkes av politiske beslutninger. Dette vil bli omtalt nedenfor i avsnittet om frivillig innsats.

Organisering eller kultur?

I Stortingsmelding nr.17 (2001-2002) om samfunnssikkerhet synes regjeringen å dele troen på at måten å organisere sikkerhetsarbeidet på er avgjørende viktig. Organiseringen av samfunnets beredskapsapparat er satt opp som et av tre hovedmål fra regjeringen i denne meldingen. «Regjeringen vil gjennom organiseringen av sikkerhets- og beredskapsarbeidet bedre evnen til å forebygge mot kriser og funksjonssvikt, og sikre en effektiv håndtering av kriser som kan oppstå» (Justis- og politidepartementet, 2002, s. 5).

«Det har langt på vei vært enighet om problemoppfatninger knyttet til fragmentering og manglende samordning, men samtidig har det vært betydelig uenighet om organisasjonsløsninger på feltet. Det har ikke manglet på utredninger og policydokumenter, men utfordringen har vært å omsette disse i konkrete tiltak og ordninger som krever nye ressurser. Norge har de siste 20 årene vært forskånet fra store katastrofer» (Fimreite et al., 2011, s.39).

Vi vet nå at dette ikke varte særlig lenge. 22. juli det året boken sitatet er hentet fra ble utgitt skjedde det som kom til å prege svært mye av debatten om beredskap og krisehåndtering i de påfølgende årene. Det er da interessant å se på hvilke konklusjoner og tilrådinger 22. juli kommisjonen kom med i 2012. Her er det ikke organiseringen som blir utpekt som problemområdet, men kultur: «Etter kommisjonens mening handler disse lærdommene i større grad om ledelse, samhandling, kultur og holdninger – enn mangel på ressurser, behov for ny lovgivning, organisering eller store verdivalg» (Statsministerens kontor, 2012).

Denne konklusjonen er blitt problematisert av flere i ettertid. Flere anerkjente forskere har argumentert for at dagens situasjon i beredskap- og redningsarbeid med nødvendighet er et

resultat av organiseringen og innehar strukturelle svakheter. Et av disse bidragene er artikkelen «22. juli-kommisjonen. Organisering, styring og ansvar».

Oppsummert kan ein hevde at 22. juli-kommisjonen har lagt eit for smalt organisasjonsomgrep til grunn når den ikkje tek høgde for at god organisering er ein viktig føresetnad for vellukka krisehandling. Både haldninger og organisering er viktig, men rapporten ser i liten grad på samanhangen mellom formell organisering, leiing, kommunikasjon og samordning. (Fimreite et al., 2012, s. 5)

En nylig utgitt mulighetsstudie fra DSB (Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, 2015, s.17) påpeker også organisatoriske utfordringer.

Videreutvikling av kultur, holdninger og lederskap er viktig i samvirkesammenheng, men dagens beredkapsorganisering utfordrer samvirke og samordning. Beredskapen er organisert i små enheter med begrenset kapasitet, fagmiljø og kompetanse. Evne og vilje til samvirke må videreutvikles, og forventningene til samordning tydeliggjøres.

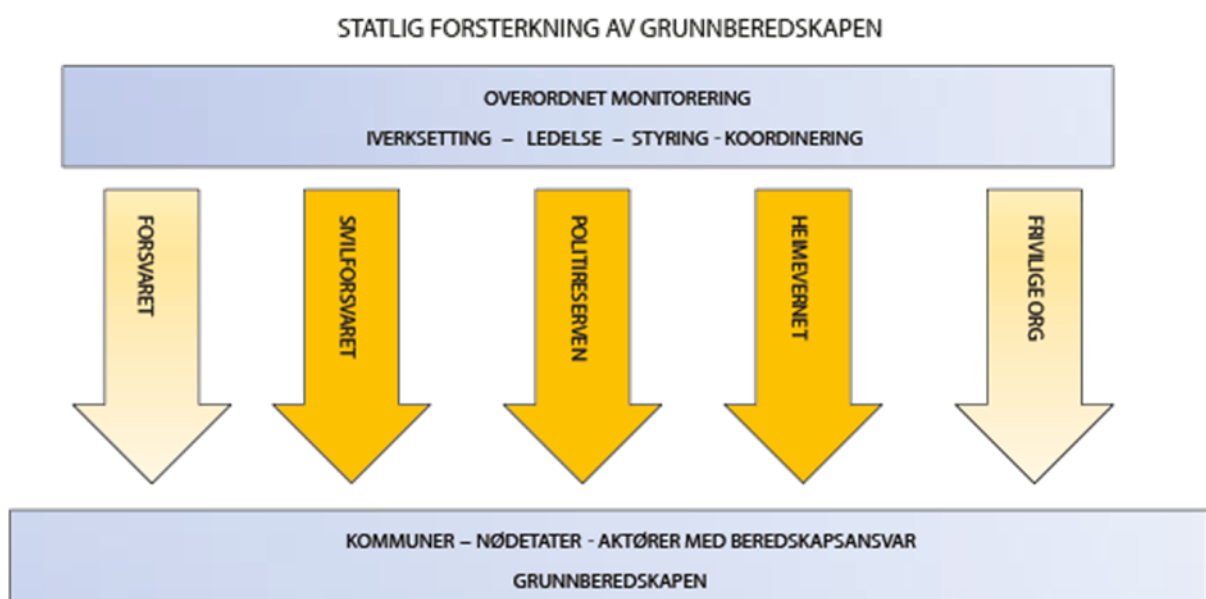
Det er mulig å se en sammenheng mellom rapporten fra 22. juli-kommisjonen og den utvidelse av prinsipper for nasjonalt sikkerhets- og beredkapsarbeid som kom med Meld. St. 29 i 2012 (Justis- og beredkapsdepartementet, 2012). Da ble samvirkeprinsippet lagt til som et fjerde prinsipp i tillegg til ansvarsprinsippet, nærhetsprinsippet og likhetsprinsippet. Dette svarer i noen grad på deler av den kritikken som har kommet både i faglige studier og i utredninger etter 22. juli. Det er her likevel grunn til å peke på at selv om samvirke kom inn i de offisielle dokumentene som et nytt, fjerde prinsipp på dette tidspunktet er ikke dette nytt for redningstjenesten. I redningstjenesten har samvirke vært et av de bærende prinsippene i lang tid, slik det blant annet fremkommer i departementets presentasjon av denne to tiår tidligere: «Redningstjenesten utøves som et samvirke mellom en rekke offentlige etater, frivillige hjelpeorganisasjoner og private selskaper med egnede ressurser til redningsinnsats.» (Det kgl. justis- og politidepartement, 1991, s. 8).

Selve organiseringen viser at dette er en form for beredskap som krever utstrakt grad av samvirke mellom aktører som ikke til vanlig arbeider sammen.

Brandshaug har i sin masteroppgave analysert redningstjenesten ut fra en organisasjonsmessig vinkel og bruker matrisebegrepet for å beskrive den: «Den utøves som et samvirke mellom en rekke etater og organisasjoner. Man kan slik si at redningstjenesten derfor er en funksjon og

ikke en organisasjon. De forskjellige aktørene kommer sammen når en situasjon oppstår og når situasjonen er over oppløses matrisen (Brandshaug, 2011, s. 2).

Et utvalg ledet av fylkesmann Ann-Kristin Olsen (Forsterkningsutvalget) fikk i 2012 oppdrag om å gjennomgå organiseringen av Sivilforsvaret, Heimevernet og Politireserven, og vurdere hvordan disse kan og bør organiseres for å bli mest mulig anvendelige ved behov for statlig forsterkning. De har i tillegg tidlig i sin rapport et kapittel om grunnberedskapen, og her står de frivillige organisasjonene som eget punkt i mellom Fylkesmann, Politi, Industrivern og Forsvaret (NOU 2013: 5, kap. 4, s. 26). Utvalget bruker begrepene grunnberedskap og forsterkning av grunnberedskapen. Skissemessig er den fremstilt slik:

Figur 1 Statlig forsterkning av grunnberedskapen

Grunnberedskapen blir her beskrevet som kommuner, nødetater og aktører med beredskapsansvar. Forsterkningsressursene er definert som de statlige aktørene Sivilforsvaret, Politireserven og Heimevernet. I tillegg beskriver de også Forsvaret og de frivillige organisasjonene også som forsterkningsressurser.

Kommunene har et grunnleggende ansvar for befolkningens sikkerhet og trygghet. De har blant annet ansvar for primærhelsetjenesten og brannvesen. Brannvesenet er kjernen i kommunens ulykkesberedskap. Lov om kommunal beredskapsplikt (Sivilbeskyttelsesloven, 2010) påla dem plikt til å utarbeide egen beredskapsplan basert på egen risiko- og sårbarhetsanalyse. Den beskriver videre hva planen som et minimum skal inneholde og krever at den øves jevnlig (Sivilbeskyttelsesloven, 2010, § 15). Samtidig er andre av aktørene i beredskapen statlige, som politiet under Justis- og beredskapsdepartementet. Sykehusene er

statlige foretak under Helse- og sosialdepartementet, også ambulansetjenesten er normalt fylkeskommunal. I begrepet «Aktører med beredskapsansvar» må vi også inkludere større bedrifter med pålegg om eget industrivern. Med utgangspunkt i Sivilbeskyttelsesloven § 25 er det utgitt egen forskrift når det gjelder industrivern (Forskrift om industrivern, 2011). For å støtte dette har industrien sammen opprettet Næringslivets sikkerhetsorganisasjon. Vi skal senere se at de frivillige organisasjonene sentralt forholder seg til ulike departementer, men lokalt kan aktiveres både fra kommunale instanser (brannvesen) og statlige etater (politi). Tilsvarende kan de sentralt aktiveres gjennom Hoved-redningsentralene.

Dette gjør det aktuelt å drøfte hvordan denne organiseringen påvirker de frivillige organisasjonene i redningsberedskapen.

Fimreite, Langlo, Lægreid og Rykkja påviser at Justisdepartementet sin samordningsrolle i samfunnssikkerhet og beredskap har blitt styrket, blant annet gjennom flere kongelige resolusjoner, stortingsmeldinger og utredninger (Fimreite et al., 2011, s. 57). Det pekes blant annet på at departementet har fått et sterkere sektorovergripende ansvar i departementene, DSB har fått koordineringsansvar for tilsyn med departementene og kommunene er blitt pålagt beredskapsplikt. Dette viser behovet for samordning både horisontalt og vertikalt på sentralt nivå. Spørsmålet er hvordan dette slår ut lokalt, der både prinsippet om ministerstyret med sitt konstitusjonelle ansvar og prinsippet om lokalstyret skal komme til anvendelse. Da kan prinsippene om nærhet, likhet og ansvar bli vanskelig å forene. Det siste prinsippet om alles selvstendige ansvar for samvirke fremstår desto mer avgjørende.

Forsterkningsutvalget oppsummerer avsnittet om frivilligheten med å påpeke at det ikke er ønskelig å drøfte organiseringen av de statlige forsterkningsstyrkene separat. Organiseringen av disse kan få uønskede effekter på den lokale frivilligheten: «I utviklingen av den statlige forsterkningsressursen bør man parallelt se på hvordan man skal styrke og utvikle den lokale frivilligheten, og avstemme roller og oppgaver mellom ressursene slik at man ikke svekker den totale beredskapen» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2013a, s. 26).

Vi har her sett ulike perspektiver på å forstå organiseringen for samfunnssikkerhet og beredskap, og skal i en senere del av studien bruke disse teoretiske perspektivene i drøftingene av empirien.

2.2. **Frivillig innsats**

Frivillige organisasjoner blir stadig oftere trukket frem som løsninger på utfordringer i samfunnet (Lorentzen, Selle og Wollebæk, 2000, s. 19). Likevel er ikke frivillig innsats eller frivillige organisasjoner noe nytt i det norske samfunnet. Fra midten av 1800-tallet startet fremveksten av et frivillig organisasjonsliv. De første landsomfattende, frivillige organisasjoner går tilbake til 1840-årene, mens mer lokale former for folkelig mobilisering kan sees helt tilbake til Haugianerbevegelsen på slutten av 1700-tallet (ibid., s. 75). Mange av de første frivillige organisasjonene var sterkt ideologiske og hadde et klart sosialt eller religiøst program. Men etter hvert kom også mer klare interessesammenslutninger.

Norsk Selskap til Skibbrudnes Redning ble dannet 9 juli 1891. Dette var tiår etter at andre nasjoner hadde opprettet tilsvarende. Fra 1852 hadde det eksistert den norske stats redningsvesen med et par redningsstasjoner på Jæren, underlagt fyrdirektøren. Men for øvrig lå kysten åpen. (Nilsen, 1990, s. 30). Slik sett kan opprettelsen av denne frivillige organisasjonen sees som et resultat eller en motreaksjon på at staten ikke tok ansvaret med selv å opprette et tilstrekkelig redningsvesen.

Til tross for denne lange historien med frivillighet i Norge påpeker Enjolras og Waldahl (2009, s. 7) at det i Norge finnes relativt få samfunnsvitenskapelige analyser som tar for seg forholdet mellom sivilsamfunnet og den offentlige politikken. Samtidig mener de å påvise at interessen for dette temaet er økende blant samfunnsforskere.

I sin egen drøfting velger de å gjøre en distinksjon mellom det de enkelt kaller organisasjonenes inputs til det politiske systemet, og output- siden som ledd i implementeringen av offentlig politikk (ibid., s. 7). Begge perspektivene bygger på et konseptuelt skille mellom det sivile samfunnet og staten. Frivillige organisasjoner kan gi bidrag i begge dimensjonene, og de reiser ulike sett av problemstillinger.

Gitt studiens problemstilling om hva det offentlige kan gjøre vil jeg i det følgende hovedsakelig fokusere på politikk-implementeringen. Her synes forskningen å være mest opptatt av måten statlige inngrep påvirker sivilsamfunnets autonomi på. Enjolras og Waldahl benytter, i likhet med flere andre (se bla. Andreassen, 2006) begrepet sivilsamfunnet. Dette beskrives som sfæren mellom den private sfæren, staten og markedet (ibid., s. 8). Mens disse tre begrepene kan være enklere å definere, så kan det være vanskeligere å definere begrepet sivilsamfunnet både når det gjelder type aktører og egenskaper. De påviser at begrepet kan ha ulike betydninger og dekke ulike dimensjoner avhengig av hvilke av de klassiske forfatterne

det refereres til. De hevder likevel at det er mulig å skille mellom tre dimensjoner av begrepet, avhengig av hvilke egenskaper som blir vektlagt. Det kan forstås som moralitet, som konstituerende element for den offentlige sfæren og som medierende ledd mellom individet og staten. Gitt denne studiens fokus retter vi oppmerksomheten på frivillighetens medierende rolle, og de spenninger det kan skape mellom autonomi og avhengighet, statlig integrasjon og avstand til staten.

Lorentzen, Selle og Wollebæk (2000, s. 24f.) bruker begrepene frivillig innsats og frivillig organisasjon og argumenterer for at forståelsen av organisasjonene som frivillige er godt innarbeidet i forskningen. De innfører imidlertid også det engelske begrepet «no-profit sector» som samlebetegnelse for å beskrive de organisasjonene som kan betegnes som økonomiske aktører, men med kjennetegn som adskiller dem fra *stat* og *marked*. En tilsvarende språkbruk finner vi i rapportene fra Senter for sivilsamfunn og frivillig sektor som bruker det norske begrepet sivil sektor, eller «tredje sektor» (Enjolras og Strømsnes, 2013 s. 78). Typiske eksempler i norsk kontekst kan være frivillige organisasjoner som har stått for tjenesteproduksjon innenfor rusmiddelomsorg og eldreomsorg. De fleste frivillige organisasjonene mottar, om enn i noe ulik grad, økonomisk støtte til sin drift. Frivillige velferdstiltak får ofte store deler av driften dekket, og det offentlige stiller krav gjennom lovreguleringer og kan ha innflytelse på inntak av søkere (Lorentzen, Selle og Wollebæk, 2000) s.27). Spørsmålet er hvor grensen da går mellom om en virksomhet skal kalles offentlig eller om den kan betegnes som frivillig. Lorentzen, Selle og Wollebæk beskriver skillet med et krav om en prinsipiell, institusjonell frikobling. «Velferdstjenester der virksomheten kan nedlegges av styret uten godkjenning fra offentlig myndighet kan betraktes som «frivillige», selv om inntektene i all hovedsak kommer over offentlige budsjetter.» (ibid., s. 27)

Tone Alm Andreassen påpeker at politikerne vender blikket mot sivilsamfunnets organisasjoner når budsjettene blir knappe, og at samfunnsforskere bekymrer seg over at den politiske interessen kan true de sivile sammenslutningenes egenart (Andreassen, 2006).

I den litteraturen som foreligger er det vanskelig å finne spor av interesse for den delen av frivilligheten som omfatter redningsberedskapen. Da er interessen større for det politiske arbeidet, idretten, barn og ungdom, og for spørsmål knyttet til effekter som for eksempel integrering. Det som finnes om beredskapsarbeid synes å være knyttet til offentlige utredninger og noen ferske masteroppgaver om emnet.

Aktørene innen den frivillige redningsberedskapen må likevel kunne sies å innfri de kriteriene teorien setter til en slik kategorisering. Flere av dem har også en organisasjonsmessig oppbygging som kan kategorisere som paraplyorganiseringer (For eksempel Røde Kors Hjelpekorps, Norsk Folkehjelp og Redningsselskapet). Dette innebærer at lokale foreninger er samlet i en landsdekkende, demokratisk valgt organisasjon. De fleste av disse er i tillegg representert i Frivillige Organisasjoners Redningsfaglige Forum (FORF), og denne er igjen representert i både Redningsfaglig råd og i de lokale redningssentralene (LRS).

Redningsselskapet kan sies å være noe atypiske av på grunn av sin store organisasjon, med delvis profesjonelt bemannede skøyter og sin posisjon som kommersiell aktør på enkelte områder.

Lorentzen, Selle og Wollebæk (2000, s.20) strukturerer sin fremstilling om tre hovedperspektiver som de mener bærer de viktigste forventningene som stilles til de frivillige organisasjonene og frivillig innsats. Det er sosial integrasjon, demokrati og økonomi. Også Enjolras og Waldahl (2009, s. 20) påpeker at de frivillige organisasjonene har roller som både økonomiske, sosiale og politiske aktører.

Økonomiske aktører

«Som økonomiske aktører skiller de seg fra fortjenestebaserte aktører ved at de tilbyr kollektive gode og tilleggsgoder, og ved å blande kommersielle, offentlige og frivillige ressurser» (Enjolras og Waldahl, 2009, s. 20).

Redningsselskapet beskriver seg selv som en humanitær, frivillig medlemsforening². De mottar likevel hvert år store summer fra det offentlige for å levere et produkt:

Redningstjeneste gjennom 24 timers beredskap med profesjonelt bemannede redningsskøyter. I tillegg driver de i noe utstrekning kommersiell drift, bla gjennom drift av ambulansébåter. Dette er et offentlig oppdrag vunnet gjennom anbudskonkurranse. Et annet marked er driften av Småbåtregisteret og Securmark³.

Dette kan oppfattes som en gråsoner mot markedet. Når vi likevel holder dette som en frivillig organisasjon er det blant annet fordi denne forretningsdriften ikke er ment å skulle gi eiere avkastning, men å sørge for nødvendige inntekter til den frivillige delen av organisasjonens arbeid. Slik vil den gå under kategorien «non-profit».

² www.redningsselskapet.no/om-oss

³ www.redningsselskapet.no/om-oss

Lorentzen, Selle og Wollebæk (2000, s. 193) påpeker at det å betrakte de frivillige organisasjonene som økonomiske aktører på mange måter bryter med det tradisjonelle perspektivet på frivillighet i Norge, men at dette har endret seg de siste tiårene. I sin drøfting av dette fokuserer forfatterne sin fremstilling langs to dimensjoner: Finansiering og produksjon. På bakgrunn av undersøkelser fastslår de at det er bred oppslutning om offentlig støtte til de frivillige organisasjonene, og en ser heller ikke slik støtte som noen trussel mot organisasjonenes autonomi (ibid., s. 229). Når det gjelder private gaver kan disse forstås som å komme fra direkte gaver, via pengespill og lotteri eller i form av private naturalytelser. Som vi skal se nedenfor har staten også her styringsverktøy, og kan med enkeltvedtak endre de muligheter organisasjonene har til å skape eller opprettholde inntektsformer.

Undersøkelser har vist at størrelsen på pengegaver og naturalytelser er nært knyttet til status og inntekt, hvor familier med høy utdanning og inntekt gir oftere pengegaver enn dem med lav utdanning og lav inntekt (ibid., s.198).

Når det gjelder pengespill, statlig drevne spill og spill på pengeautomater var bildet mer sammensatt. Når det gjaldt spill på pengeautomater var det sterk overrepresentasjon av de yngre aldersgruppene (ibid., s.201). Etter at den undersøkelsen kom førte en politisk debatt til at Stortinget vedtok å forby privatdrevne gevinstautomater i 2003. Etter en ankesak overfor EFTA-domstolen og behandling i norsk Høyesterett trådte forbudet mot slike automater i kraft 1. juli 2007. Dette skulle få store konsekvenser for flere frivillige organisasjoner, blant annet Redningssselskapet.

Sosiale aktører

Som sosiale aktører skaper de frivillige organisasjonene arenaer for integrering og sosialt samspill. Det oppstår sosiale nettverk.

Frivillige organisasjoner har potensiale til å skape, vedlikeholde og styrke slike fellesskap, uavhengig av ytre formål. Frivillig arbeid/innsats kan fungere som en møteplass, der tilhørighet oppstår på tvers av sosiale skiller, alder og kjønn. Organisasjonene kan bidra til at folk kommer sammen, arbeider mot et felles mål, møtes i en klubb eller rundt en aktivitet. Selv om frivillige organisasjoner er bygget opp rundt ulike formål, deler mange av dem evnen til å bygge opp identitetsskapende fellesskap. (Lorentzen, Selle og Wollebæk, 2000, s. 89)

Det er grunn til å påpeke at denne funksjonen er knyttet til den aktive deltagelsen i organisasjonen, ikke til medlemskapet i seg selv. Mange frivillige organisasjoner har medlemskap og kontingent som også dekker store grupper som ikke selv ønsker å involvere seg med frivillig arbeid. Andre som har bidratt gjennom for eksempel pengespill, og tidligere automatspill trenger ikke ha noen relasjon til mottageren av pengene i det hele tatt. I forhold til disse frivillige bidragsyterne kan organisasjonen knapt sies å ha noen rolle som sosial aktør. Blant dem som bruker sin tid i en organisasjon som en redningsorganisasjon må den sosiale funksjonen kunne forventes å være sterk. Vi skal nedenfor se hvordan denne modellen kan anvendes på Redningssselskapet, og i hvilken grad våre funn kan sies å tilføre empiri til disse teoriene.

Politiske aktører

Som politiske aktører fremstår organisasjonene som bindeledd mellom individ og stat, og i denne funksjonen fungerer de som talerør for gruppen eller interessen. Sivilsamfunnets politiske roller er blant annet analysert av makt- og demokratiutredningen (Arbeids- og administrasjonsdepartementet, 2003). Her har utvalget under ledelse av professor Øyvind Østerud analysert de ulike frivillige organisasjonene og deres betydning for demokratiet. Det påpekes hvordan organisasjonene både påvirker og påvirkes av politikken.

Selv om organisasjonene er selvstendige aktører med sin egen identitet, historie, verdigrunnlag og mål eksisterer de likevel ikke et tomrom. Som Enjolras og Waldahl (2009, s.20) uttrykker det: «De er påvirket av den offentlige politikken på en direkte eller indirekte måte og kan bli et instrument for den offentlige politikken. Dette kan utfordre organisasjonenes selvstendighet».

Her brukes begrepet styringsverktøy om de virkemidlene det offentlige bruker for å nå sine mål. Dette kan gjelde finansielle, regulerende eller informasjonsbaserte instrumenter som skal påvirke organisasjonens aktiviteter og fremme politiske mål.

Med henvisning til Salamon (2002) skiller Enjolras & Waldahl (2009, s. 22) mellom ulike typer virkemidler, klassifisert langs tre dimensjoner: produkt/aktivitet, medieringsstruktur og leveransesystem. En forenklet fremstilling vil være å forholde seg til to dimensjoner: Tvangsbaserte og insitamentbaserte styringsverktøy. Gjennom dette påvirkes aktørenes adferd.

Samspillet mellom den offentlige politikken og frivillige organisasjoner er preget at et gjensidig maktforhold. ... I dette samspillet er ingen av aktørene fullstendig underordnet eller fullstendig maktesløse. Maktfoldet er imidlertid preget av hvilke ressurser aktørene er i stand til å mobilisere. Staten har sånn sett overtaket i den forstand at den har, på den ene siden et monopol over tvangsmidler, og på den andre siden mulighet til å påvirke frivillige organisasjoners handlingsrammer. (ibid., s. 27)

Et moment som tematiseres i denne sammenheng er spørsmål knyttet til ressursavhengighet og fortrenningseffekter. Ressursene organisasjonen er avhengig kan være gaver, dugnadsinnsats, medlemsavgifter offentlig støtte og salg av goder og tjenester. Med henvisning til blant annet Steinberg (Steinberg, 1991) blir det pekt på at økt grad av tilgjengelighet av en type ressurs, for eksempel offentlig støtte, fører til fortrenning av andre ressurser som frivillig innsats (Enjolras og Waldahl, 2009, s. 24). Det er foreløpig uklart i hvilken grad funnene fra denne amerikanske studien kan overføres på norske forhold. Problemstillingen vil likevel bli drøftet videre nedenfor, opp mot de funn som intervjuene gir.

Det er også forsket på hva som er motivasjonen for å være med i frivillig arbeid, og hva som avgjør om en fortsetter eller slutter. I følge Lorentzen, Selle og Wollebæk (2000, s. 240) sine funn er det gitt tre hovedmotiv for aktivt medlemskap: Personlig utfoldelse, sosial kontakt og materielle eller andre typer individuelle fordeler. Også disse funnene vil vi se opp mot våre egne funn.

3. Forskningsdesign og metodevalg

Valg av forskningsdesign og metode for innsamling av data og analyse av disse vil og skal være avhengig av fagfelt og problemstilling. I noen tilfeller vil en knytte seg tett til en modell, i andre tilfeller vil det være aktuelt å kombinere flere.

3.1. Kvalitativ forskningsdesign

For denne studien vurderte jeg ulike former for forskningsdesign. Krumsvik beskriver forenklet forskjellen mellom kvantitativ og kvalitativ design med at «kvantitative forskningsdesigner kartlegg *at noko skjer* (i stort utval), medan en kvalitativ forskningsdesigner studerer *kvifor det skjer* (i mindre utval)» (Krumsvik, 2014, s. 27).

Den problemformuleringen jeg har valgt synes å ligge nærmere et spørsmål om hvorfor frivillige stiller opp for redningstjenesten enn en kartlegging av hvor mange som stiller opp. Det finnes allerede tall som viser hvor mange som gjør det, gjennom oversikt over antallet

frivillige i de ulike organisasjonene. Her ønsker jeg å vite noe mer om hvorfor de gjør det. Målet er å avdekke om det er noe det offentlige kan gjøre for å påvirke til at antallet opprettholdes eller økes.

Jeg fant det mest formålstjenlig å benytte en kvalitativ metode, selv om jeg ved hjelp av konkrete spørsmål på et spørreskjema kunne ha undersøkt langt bredere. Når jeg analyserte hva jeg ønsket å finne svar på så jeg at dette i stor grad kunne komme til å handle om intervjuobjektets egen historie og motivasjon. Det ville da bli mer spørsmål om dybde enn om bredde. For å innhente denne form for informasjon fant jeg intervjuformen bedre egnet enn et spørreskjema. Jeg opplevde heller ikke å ha tilstrekkelig bakgrunnskunnskap til å lage gode, utfyllende og gjensidig utelukkende svaralternativer i et spørreskjema

Krumsvik påpeker at denne designformen ofte er praksisnær og faller innenfor kategorien anvendt forskning.

Målet for forskning kan være ulikt. Ragnvald Kalleberg (Holter og Kalleberg, 1996) beskriver tre former for forskningsopplegg: Konstaterende, vurderende og konstruktive. Det konstaterende vil naturlig være opptatt av hvordan og hvorfor noe er, var eller kommer til å bli. Vurderende vil kunne spørre om hvilken verdi en sosial realitet har. Et konstruktivt opplegg har et fokus på samfunnsfagene som arkitektoniske disipliner. Her vektlegges at forskeren ikke bare bør bidra til å forstå og forklare samfunnsforhold, men også til å forbedre forholdene.

Med min spørsmålstilling om hva det offentlige kan gjøre for å opprettholde en frivillig redningstjeneste opplever jeg å føye meg inn i den konstruktive forskertradisjonen. Jeg ikke bare har forskerens nysgjerrige trang til å finne ut hvordan ting er, eller hvorfor de er slik, men også et mål om at mitt arbeid skal tjene samfunnet konkret.

Empiri kan beskrives som «data om hvordan virkeligheten faktisk ser ut» (Jacobsen, 2005, s.14). Tjora (2012, s. 221) beskriver det enkelt som en annen betegnelse på forskningsdata. Som en del av designen er det grunnleggende å finne hvilken metode jeg vil bruke for å skaffe disse dataene. Her er valget primært kvalitative intervjuer, men støttet av litteratur- og dokumentstudier.

I neste trinn handler det så om å knytte de empiriske funnene sammen med teorier og teoretisk kunnskap med sikte på ny forståelse. På dette stadiet vil teori og empiri søke en syntese for å

besvare forskningsspørsmålet, og kunne gi svar med tilråding om hva det offentlige kan gjøre for å tilrettelegge for en fortsatt frivillig redningsberedskap.

3.2. Kvalitativ metode

Utvalg

Populasjonen for denne undersøkelsen er den delen av det organiserte frivillige arbeidet i Norge som inngår i redningstjenesten, slik den er definert ovenfor. Dette er en ganske stor, og svært sammensatt samling organisasjoner som til daglig ikke har særlig med hverandre å gjøre. Det vil være uhensiktsmessig å oppsøke alle disse for å finne svar på min problemstilling. Det har derfor vært nødvendig å gjøre et utvalg.

Ved dette valget vil jeg bare få informasjon fra grupper som allerede er engasjert i redningstjenesten. Studien vil derfor ikke kunne svare på hvorfor mange ikke er engasjert, eller hva som skulle til for få dem engasjert i frivillig beredskapsarbeid.

Gitt en kvalitativ metode og stramme rammer vil dette bli en utvalgsundersøkelse. Av de formene Grønmo beskriver (Grønmo, 2004, fig. 5.2. s. 84) måtte jeg vurdere valget mellom pragmatisk utvalgt eller strategisk utvalg. Valget mellom disse vil i stor grad kunne sies å avhenge av studiens hensikt. Et pragmatisk utvalg vil typisk kunne velges for en enkel og foreløpig undersøkelse i tilfeller hvor det foreligger lite forskning. Det kan sies å være tilfelle med denne studien. Samtidig søker jeg svar på en konkret problemstilling, og ønsker «å utvikle en helhetlig forståelse av den større gruppen eller konteksten som disse enhetene til sammen utgjør» (ibid., s. 88). Dette holdes som et kjennetegn på en teoretisk generalisering, og jeg velger et strategisk utvalg for å oppnå dette.

For best å kunne svare på denne studiens problemstilling valgte jeg å oppsøke frivilligheten selv for å spørre dem som er aktive om hva de mener det offentlige kan gjøre for å tilrettelegge for en fortsatt frivillig redningsberedskap. Mitt valg av analyseenhet ble Redningsselskapet. Dette er et strategisk valg, men samtidig ligger det også pragmatiske grunner bak valget. Da handlet det om geografi og tilgjengelighet.

Redningsselskapet beskriver seg som en humanitær frivillig medlemsforening⁴ og må selv finansiere sin drift. Den er likevel ikke utelukkende en organisasjon av frivillige. Den ledes av et styre av frivillige. Størrelsen og organisasjonens oppdrag er likevel av en slik art at den har mange ansatte både på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Når det gjelder den konkrete

⁴ <http://www.redningsselskapet.no/om-oss/vart-arbeid>

utøvelsen av beredskap har organisasjonen både redningsskøyter som er bemannet med fulltids ansatte og egne sjøredningskorps med skøyter som kun er bemannet av frivillige. Denne dobbeltheten setter den i en mellomposisjon som også gjenspeiles i deres posisjon i Nasjonalt redningsråd (Instruks for redningstjenesten, 2013)⁵. I denne studien er det kun frivillige mannskaper som inngår. Dette valget ble tatt ut fra en forståelse om at de ansatte på skøytene ikke utøver sin funksjon som frivillige, men som resultat av yrkesvalg og som vanlig lønsmottaker. Redningsselskapets organisering er nærmere beskrevet i Vedlegg 1.

Sigmund Grønmo (Grønmo, 2004, s. 79) beskriver ulike typer av analyseenheter. I møte med den populasjonen jeg har foran meg finner jeg at aktør blir den mest relevante formen, her i form av en samling individer organisert i en humanitær organisasjon. Denne organisasjonen eksisterer på flere nivåer, og jeg ønsker å fokusere på flere av disse, spesifisert som individnivå og organisasjonsnivå. Med individnivå forstås her den enkelte frivillige deltager som enkeltperson. Med organisasjonsnivå forstås Redningsselskapet, enten det er på regions- eller sentralt nivå. Alle intervjuer er likevel med enkeltindivider, men for den ene gruppen var fokuset individets motivasjon, for den andre gruppen er fokuset i større grad organisasjonens betingelser. Dette medførte at jeg ønsket et antall fra kategorien «Ledelse av organisasjonen». På kategorien «Frivillig besetning på redningsskøyte» ønsket jeg et noe større antall. Først et stykke ut i prosessen kunne jeg avgjøre hvor store kvoter jeg hadde behov for på hvert nivå.

Her erfarte jeg virkeligheten av Tjora (2012, s. 12) sitt poeng om at vi underveis i en kvalitativ intervjuundersøkelse vil kunne avdekke temaer og problemstillinger som i utgangspunktet ikke var med da vi designet undersøkelsen.

Intervju

Måten intervjuene blir gjennomført må antas å kunne ha innvirkning på den informasjonen som skapes. Jeg valgte å møte respondentene ansikt til ansikt, basert på kunnskapen om at i intervjuer spiller den sosiale situasjonen en rolle. Dette hadde jeg fokus på både i forberedelsene og i gjennomføringen. Tjora (2012, s. 105) betegner dybdeintervjusituasjonen som intersubjektiv, og den kvalitative analyse som i større grad preget av forskersubjektivitet. Subjektivitet er, som Nilssen (2012, s. 139) sier ikke noe som kan eller skal unngås, men er noe som skal håndteres.

⁵ Kunngjort 24.09.2013, pr. 11.05.2015 ennå ikke trådt i kraft.

Denne bevisstheten hadde jeg med i planleggingen av hvor og hvordan intervjuene skulle gjennomføres. De ble valgt gjennomført på intervjuobjektets hjemmebane, enten dette var på respondentens kontor eller på skøytebase. Her har jeg fulgt Tjora sin understrekning av at valg av sted for intervju kan ha stor betydning (2012, s. 122). Jacobsen omtaler dette som konteksteffekten (Jacobsen, 2005, s. 147).

Hensikten med fordelingen mellom ledelse og frivillige besetningsmedlemmer var å se om det i noen grad er ulike svar avhengig av på hvilket nivå i organisasjonen spørsmålene stilles og besvares. En antagelse jeg hadde med meg var at de som satt i lederposisjoner i Redningsselskapet kunne ha andre innfallsvinkler til spørsmålet enn dem som var utøvende på skøytebase. Dette ble bekreftet etter de første par intervjuene. Jeg valgte derfor fire personer fra ledelse. To av disse er lønnete, to er i ledelse i egenskap av tillitsvalgte. Disse intervjuene ble gjennomført parallelt med intervjuer med mannskaper, og påvirket hverandre. Intervjuene med de fire som sitter i lederposisjoner vil jeg beskrive som dybdeintervju. (Tjora 2012, s.104)

De intervjuede frivillige besetningsmedlemmene ble valgt ut tilfeldig ved at jeg satte av to dager hvor jeg var tilstede på basen i noen timer rundt vaktskiftet. Det ble da de som tilfeldig var på disse dages vaktlag som ble spurt om å være med. Det ble understreket at deltagelse var frivillig, og kan slik sett beskrives som selvseleksjon (Grønmo, 2004, s. 101) Alle spurte som var tilgjengelige aksepterte likevel å delta på intervju. Spørsmålene jeg stilte til de frivillige på redningsskøytebase var mer avgrenset og ikke så omfattende at jeg vil kategorisere den som dybdeintervju. Jeg vil i tråd med Tjora (2012, s.126) beskrive dem som fokuserte intervjuer. De hadde derfor noe mer stramme rammer, med mer fokus på de hovedtema jeg ønsket belyst. Intervjuene blir derfor heller ikke så lange. Studien bygger på åtte slike. Jeg var da kommet frem til det punktet som Tjora (2012, s.158) med henvisning til Holter kaller metning: Jeg opplevde ikke lenger at det kom vesentlig nye momenter til saken.

Alle intervjuene ble innledet med en orientering om prosjektet, om frivillighet, anonymisering og mulighet til å trekke seg før, under eller etter intervjuet.

For de fire i lederposisjoner kom dette i tillegg til en mail som på forhånd orienterte om prosjektet. For de aktive på skøytebase hadde jeg utviklet et enkelt skriv som fortalte om prosjektet og om rammene for intervjuene. Dette var bevisst formet i en mer uformell stil for å senke terskelen til å stille opp (Vedlegg nr. 3). Dette ble distribuert gjennom lokal ledelse. Her ble det heller ikke spurt om navn.

For begge gruppene ble det utviklet intervjuguider, og intervjuene kan betegnes som semistrukturerte. Det innebærer at jeg utformet en forholdvis åpen intervjumal, som ikke krevde svar på forhåndsdefinerte spørsmål, men gir intervjuobjektet større frihet til å ta tema i den retning vedkommende ønsker.

Intervjumalen for de frivillige på skøytene (Vedlegg nr. 4) startet med spørsmål som kunne oppfattes som nære og ufarlige, som hvordan de kom i kontakt med RS, hva som motiverer for tjenesten og beveget seg så videre i retning av hva de mente myndighetene kan gjøre for å opprettholde en frivillig redningsberedskap. Intervjuet ble utviklet i møte med den enkelte, men alle punktene i intervjumalen ble berørt.

Jeg har her omtalt dem jeg spurte om å få intervjuer som intervjuobjekter. I litteraturen omtales de også som respondenter eller informanter. Jeg velger å følge Sigmund Grønmo (Holter og Kalleberg, 1996, s. 76) sin distinksjon mellom respondenter som dem som gir informasjon om seg selv, og informanter som dem som gir informasjon om andre. Jeg vil derfor i det følgende bruke begrepet respondent om dem som gjennom intervju gav meg innblikk i sine erfaringer og synspunkter.

Litteratur- og dokumentstudier

Som grunnlag for, og parallelt med arbeidet med intervjuene har jeg bedrevet litteratur- og dokumentstudier, en annen form for kvalitativ datainnsamling. Her er det ikke lenger snakk om førstehåndskilder, men andre- eller tredjehåndskilder. Her blir kildekritikken viktig. En egen distinksjon blir også å skille mellom offentlige og private kilder. Her er et sentralt aspekt å analysere hvilke mottaker informasjonen opprinnelig var rettet mot (Jacobsen, 2005, s. 181). Viktig vil det også være å vurdere hvem avsenderen av informasjonen er, og gjøre en generell vurdering av hvilken kvalitet kilden har (ibid, s. 181).

Av offentlige dokumenter har Norges offentlige utredninger (NOU-er) og Meldinger til Stortinget vært sentrale, sammen med andre utredninger og offentlige bestemmelser for redningstjenesten. NOU-ene er i stor grad fagutvalg som har levert utredninger til regjeringen, som så er distribuert som NOU. Disse vil jeg oppfatte som belysende studier, og som står seg på kompetansen til utvalgets medlemmer. Her har jeg kunnet hente faglig bakgrunnsstoff. Slik sett hører kan de også hevdes å ligge under begrepet teori.

Meldinger til Stortinget (tidligere benevnt Stortingsmeldinger) er av en helt annen karakter. Dette er å oppfatte som politiske dokumenter fra regjerende parti(er) til samlet storting, og

fremfører synspunkter, planer og agendaer med håp om tilslutning. Gjennom innholdsanalyser av disse har jeg søkt å finne svar på hva ansvarlige myndigheter har sagt om det frivilliges plass i norsk redningstjeneste, og hvordan myndighetene vil understøtte denne.

En tredje gruppe er dokumenter og trykksaker fra FORF, Redningsselskapet og andre frivillige aktører. Disse har delvis presentasjon av fakta, men er også brukt for å fremme organisasjonenes syn. Konkret kan det være offisielle synspunkter fra dem på hva myndighetene kan eller bør gjøre for å opprettholde en fortsatt frivillig redningsberedskap.

Observasjon

Underveis har jeg også gjort to besøk på redningsskøyter. Et kort besøk på en skøyte med fast ansatte og en noe lenger tur på en skøyte med frivillig besetning. På denne siste fikk jeg se mange av dem jeg intervjuet i samspill på sitt tjenestested. Dette var spennende observasjoner som var med på å supplere bildet jeg fikk gjennom intervjuene.

Slik har jeg kombinert flere ulike kvalitative metoder i mitt arbeid for å få svar på spørsmålstillingen.

Analysestrategi

I mitt arbeid har jeg benyttet en induktiv tilnærming. Det innebærer at jeg har søkt å oppdage mønstre, tema og kategorier i et materiale, og det er dette som har ledet arbeidet mitt.

Utgangspunktet mitt var ikke teorien, men empirien. Denne ble så analysert opp mot etablert teori med ønske om å etablere ny teori (Grønmo, 2004, s.28) (Tjora, 2012, s. 26).

Innen de kvalitative metoder er det ulike tilnærmer til analysen. Jeg har vurdert både narrativ, fenomenologisk og Grounded Theory, og støttet meg her til Creswell sin beskrivelse av disse og andre metoder (Creswell, 2007). Dersom fokuset hadde vært på den enkelte sin motivasjon kunne både narrativ og fenomenologisk tilnærming vært aktuelt, men gitt min spørsmålstilling finner jeg at Grounded Theory er den av disse metodene som best synes å gi hjelp til å finne svar. Jeg har derfor valgt en analysemetode som er inspirert av Grounded Theory. Creswell vektlegger at metoden gjerne skal bidra til en, gjerne visuelt fremstilt, modell. Her brukes den i større grad til å påpeke organisatoriske trekk enn å tegne en statisk modell. Dette fordi mitt fokus, og den teorien jeg anvender, mer søker etter ny teori på organisatoriske spørsmål om forholdet mellom offentlige myndigheter og frivilligheten. Mindre på enkeltmennesket. Møtepunktet mellom disse designene er drøftingen av hvordan organisatoriske forhold kan styrke eller svekke den enkeltes motivasjon.

I den videre anvendelsen av denne metodikken støtter jeg meg primært på Tjora (2012). Hans utviklede modell for Stegvis-deduktiv induktiv metode (SDI) er brukt som modell for min valgte prosess i arbeidet med empirien. Samtidig understreker Nilssen (2012, s. 103) at analyseredskaper er individuelle, de skal brukes fleksibelt og utvikler seg underveis etter hvert som du stiller spørsmål til materialet. Svarene jeg har fått i intervjuene ga grunnlag for nye spørsmål, og under arbeidet med de transkriberte intervjuene har nye forståelser blitt testet.

Analyse

Første steg var transkribering av intervjuene. Dette ble gjort fullt ut for alle intervjuene. En full transkribering er arbeidskrevende, men er også ment å styrke studiens reliabilitet.

Rådata ble deretter kodet i tre runder. I den første, åpne kodingen laget jeg koder så tekstnære som mulig. Det førte til et stor antall. Prosessen ble så gjentatt, først en runde med mer fortolkende koder, og til sist i form av mer forklarende koder. Dette kan sies å være en bearbeiding av data med sikte på meningsfortetning. Når jeg fra dette punktet startet neste runde med koding (kategoriseringen eller aksial koding (Nilssen, 2012, s. 79) fant jeg at store deler av intervjuene nok var interessant informasjon, men mye av den lå ikke innenfor problemstillingen. En del koder kunne derfor legges til side i prosessen med kategoriseringen.

Dette fordi det nå var problemstillingen, ikke empirien som skulle bestemme hva som er relevant (Tjora 2012, s 185). Nilssen (2012, s.84) beskriver dette som å bestemme hva som er data i materialet, og hva som forstyrrer («støy»).

«Kategoriene skal være fundert i data. De skal springe ut av dokumentene, observasjonene og intervjuene vi har tilgjengelig» (Jacobsen 2005, s.193). Også kategoriseringen ble en lang prosess, med ulike forsøk på kategorier, tilbake til kodene og nye forsøk. I tråd med Jacobsen (2005, s. 194) gjorde jeg først et første forsøk basert på kategoriene i intervjumalen. Deretter tok jeg for meg kodene i transkriberingen for å finne felles trekk. I dette ble det forsøkt tegnet både superkategorier og underkategorier (Jacobsen, 2005, s. 196). I dette arbeidet varierte antallet kategorier underveis.

Disse prosessen ble gjennomført i to operasjoner, men parallelt: Først intervjuene med de fire fra ledelsen, deretter for de åtte besetningsmedlemmene. Deretter ble disse to settene med kategorier sett opp mot hverandre. Her ble det vurdert hvilke av kategoriene som kunne sies å være sammenfallende og hvilke som kunne sies å avdekke funn som kunne skille den ene

gruppen med svar fra den andre. Jeg fant at det hele kunne samles i to store kategorier (superkategorier): «Personlig motivasjon», og «Offentlig ressursstyring». Hver av disse har så flere underkategorier. I presentasjonen av funnen vil det vises at de to gruppene har forskjellig vektning og forskjellig språk, men i stor grad uttrykker seg om de samme kategoriene. Underveis i arbeidet gikk jeg så andre veien tilbake ved at jeg knyttet hovedkategorier til under kategorier, og kodene til hver av respondentene.

I den siste runden med koding (Selektiv koding (Nilssen 2012, s. 79) lar vi det ut fra disse hovedkategoriene vokse frem konsepter, eller modeller som uttrykk for svar på problemstillingen. Tjora (2012, s. 26) påviser hvordan Grounded Theory har et ideal om et teorifritt utgangspunkt for kvalitativ forskning. Dette har langt på vei også vært min vei i denne studien. Spørsmålstillingen har vært styrende og først når funnene begynte å vokse frem startet det egentlige arbeidet med å finne relevant teori å se disse funnene opp mot. Dette kan oppfattes som et avvik fra en strengt abduktive tilnærmingen, som Tjora (2012, s. 26) mener ligger tett opp til hans måte å bruke SDI på.

3.3. Forskningsetikk

Å gjennomføre en undersøkelse ved kvalitativ metode innebærer å be om tillit og vise tillit. Mitt prosjekt har vært avhengig av at noen trodde på meg og prosjektet og stilte sin tid til disposisjon. Det innebærer også at de til en viss grad slipper meg inn på seg og deler av sitt liv, sine opplevelser og sine meninger. Dette krever en etisk bevissthet fra forskerens side.

Krumsvik (2014) siterer Skoie (2013) på en beskrivelse av forskningsetikk til vurdering av forskning i relasjon til normer og verdier i samfunnet. «Vurderingen omfatter både hvilke problemstillinger de forskes på, hvilke metoder som benyttes og på hvilken måte resultatene av forskningen kan tenkes anvendt.» (Krumsvik, 2014, s. 164)

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) spisser dette noe mer og sier at begrepet forskningsetikk viser til «et mangfold av verdier, normer og institusjonelle ordninger som bidrar til å konstituere og regulere vitenskapelig virksomhet. Forskningsetikken er i siste instans en kodifisering av praktisert vitenskapsmoral.» (De nasjonale forskningsetiske komiteer, 2006)

Denne studien oppfattes å være av en karakter som gjør at den ikke berører det som kalles sensitiv informasjon. Den spør ikke om private ting, om helse, livssyn eller legning. Politiske standpunkter er utenfor interessefeltet. Den har snarere sitt fokus på strukturelle og

organisatoriske spørsmål. Problemstillingen er ikke de intervjuedes handlinger eller holdninger, men myndighetenes utfordringer. Dermed unngås de største etiske utfordringene, og etter drøfting med Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) oppfattes prosjektet å ikke falle inn under kravet om meldeplikt eller til å være konsesjonspliktig (De nasjonale forskningsetiske komiteer, 2006, s. 14).

Ovenfor er beskrevet valg av metode, og hvordan utvelgelsen til intervjuene er gjort. Her har jeg sikret meg informert samtykke. For besetningsmedlemmene innebærer dette at jeg fortsatt ikke vet hva de heter, og i materialet benevnes de bare besetningsmedlem 1-8. Når det gjelder de fire i lederposisjoner var dette noe mer krevende, da de lettere vil kunne identifiseres. Dette har vært tematisert i de fire intervjuene, uten at dette har vært problematisert av respondentene. I transkribering og analyse fremstår de som ledelse 1-4. Jeg har likevel vasket teksten slik at det ikke skal kunne fremgå posisjoner eller hvor i landet de forskjellige hører til. En av respondentene ønsket å vite om han ble sitert. Ingen sitater kan knyttes til vedkommende sitt navn eller funksjon, men han har likevel fått den aktuelle delen av studien til gjennomsyn før den ble innlevert.

Nilssen (2012, s. 138) påpeker at nærhetsprinsippet i kvalitativ forskning utfordrer forskningens troverdighet. Her har jeg forsøkt å være bevisst, i alt fra forarbeid til gjennomføring av intervjuet, på at min posisjon likevel skal ha en distanse. Min person ikke skal styre, men tilrettelegge for at intervjuobjektet får spille ut sine erfaringer, tanker og synpunkter på en mest mulig fri måte. Likevel må en i hele arbeidet være seg bevisst at subjektivitet er ikke noe skal kan eller skal unngås, det skal håndteres i all forskning uansett metode (Nilssen, 2012, s. 139). Hva forskeren vil med studiet må også vurderes. En utfordring kan være at en stiller med en sterk, mer eller mindre erkjent forforståelse, og søker bekræftelse på denne. En annen at en har en politisk agenda. Denne studien er gjort som en del av et studium, og emnet er valgt ut fra nysgjerrighet omkring feltet redningsberedskap og frivillighet. Dette har bragt meg inn i ny teori, og empirien har gitt meg nye og dels overraskende funn. Når det gjelder egne mulige lojaliteter er min eneste relasjon til Redningsselskapet er at min sønn er aktiv i et sjøredningskorps på stedet der han bor. Han inngår ikke i materialet.

Validitet (gyldighet)

Grønmo (2004, s. 221) definerer validitet til å dreie seg om datamaterialets gyldighet for de problemstillingene som skal belyses.

Validiteten kan i kvalitativ forskning forbedres gjennom hele prosessen (Grønmo, 2004, s. 239) I denne studien har det skjedd ved at intervjuene er gjort over tid, og funn som er gjort i en tidlig fase har vært med på å justere spørsmålstillinger og fokus i senere faser. Slik har jeg kunnet øke treffsikkerheten i arbeidet med å skape materiale som er gyldige i forhold til problemstillingen.

I arbeidet med å se egne funn opp mot teorien har jeg på de steder for det forefinnes sammenlignbare undersøkelser funnet samsvar. Det er imidlertid begrenset hva jeg her har hatt å sammenholde egne funn opp mot.

Populasjonen for denne undersøkelsen er den delen av det organiserte frivillige arbeidet i Norge som inngår i redningstjenesten. Utvalget er organisasjonen Redningsselskapet. Som allerede påpekt er den frivillige redningsberedskapen svært mangeartet og sammensatt gruppe organisasjoner. Ikke alle har en stor organisasjon over seg, heller ikke med så stor del av organisasjonens aktivitet knyttet til ansatte og kommersiell aktivitet. Der er forskjellene påtagelige. Heller ikke har alle en like komplisert organisasjonsmessig relasjon til myndighetene som vårt utvalg har.

Hovedtrekk hos alle er likevel en frivillighet hvor den enkelte bruker mye av sin tid og bruker av egen ressurser til å stå på en beredskap for ulønnet redningsinnsats for samfunnet når behov oppstår. Det betyr at spørsmål knyttet til motivasjon kan forventes å ha likehetstrekk hos mange. Tilsvarende må kunne antas å være tilfellet om funnene knyttet til øvelse og ønske om å bli brukt. Dermed vil også slutninger om organisering som grunnlag for å oppnå dette kunne forventes å gjelde for større deler av den frivillige redningsberedskapen. Sammenfall mellom mine funn og andre utredninger vil også være med på å underbygge denne studiens validitet.

Reliabilitet (pålitelighet)

I følge Tjora handler pålitelighet om intern logikk gjennom hele forskningsprosjektet (2012, s. 202). Grønmo understreker at «Høy reliabilitet forutsetter dels at undersøkelsesopplegget er utformet så klart at det fungerer på en entydig måte, dels at datainnsamlingen blir grundig og systematisk gjennomført (2004, s.221). I denne studien er datainnsamlingen gjennomført ved et utvalg som er kjent, og fra dokumenter som er åpne. Bruk av opptaker, full transkribering av alle intervjuer og tekstnær koding er forsøk på å sikre pålitelighet i datainnsamlingen. I det videre arbeidet med analysen av funn, og drøfting av disse skal det hele tiden være tydelig hva som er funn, og hva som er mine drøftinger. Så langt jeg kan se er det ikke grunn til å tro

at det hadde fremkommet vesentlig andre svar dersom en annen hadde gjort den samme studien.

4. Funn

Respondentene er hentet fra to grupper, og intervjuene er gjennomført etter to noe ulike intervjumaler, men med flere av de samme spørsmålene. Dette er basert på at de har ulike posisjoner i organisasjonen. Intervjuene bekrefter et noe forskjellig fokus hos de to gruppene. Dette var i tråd med antagelser gjort på forhånd, og kan sies å bekrefte at intensjonen med valgt seleksjon er oppnådd. Informasjonsbredden er på denne måten blitt vesentlig bredere enn om jeg bare hadde intervjuet frivillige besetningsmedlemmer. Forenklet kan det sies at mens besetningsmedlemmene har et mer personlig og lokalt fokus har representantene for ledelsen et større fokus på overordnede og strukturelle spørsmålstillinger. De siste vil derfor kunne ha et større fokus på rammevilkår, mens de første ikke i samme grad har dette i sitt synsfelt. De frivillige gir på den andre side verdifull førstehåndsinformasjon som jeg ikke kunne fått ved bare å intervjuere representanter fra ledelsen.

I arbeidet med kategoriseringen laget jeg først kategorier for hver gruppe, men fant så at ved å velge to hovedkategorier («Personlig motivasjon» og «Offentlig ressursstyring») med flere underkategorier ble oversikten bedre. I disse kategoriene kunne jeg så sammenholde funnene fra begge grupper. Ulike posisjoner viste seg å gi ulike perspektiver på samme tema. For hovedkategorien «Personlig motivasjon» er valgt kategoriene «Meningsfullt og engasjerende», «Inkludert eller forbigått», «Sosialt fellesskap», «Glad i sjøen» og «Læringsmulighet». For hovedkategorien «Offentlig ressursstyring» er valgt kategoriene «Finansiering og statlig støtte», samt «Organisering».

4.1. Personlig motivasjon

Personlig motivasjon fremstår som en hovedkategori fordi dette tar mye plass i mange av intervjuene med besetningsmedlemmene. En viktig grunn for dette kan være at intervjumalen tar sitt utgangspunkt i hva som fikk dem til å starte som frivillige i Redningsselskapet. Samtidig er det grunn til å forvente at dette vil være bærende i en samtale om et frivillig engasjement. Uten en tydelig motivasjon er det neppe noen som binder seg til faste vakter med kort reaksjonstid på en redningsskøyte.

For det første er det jo dette å kunne yte og hjelpe andre. Jeg har jo erfaring fra både Røde Kors og Norsk Folkehjelp, men etter at jeg tok dykkersertifikatet tenkte jeg at

nei,- det er havet som frister. Og ikke minst det kameratslige som vi har innad i korpset. Det er genuint.

Meningsfullt og engasjerende

Opplevelsen av mening i tjenesten går igjen hos alle respondentene, om enn i noen ulik språkdrakt. «Hovedmotivasjonen er å være til hjelp for folk som måtte trenge det der og da» sier en av respondentene. På spørsmålet om hva som er hovedmotivasjonen svarer en annen: «Det er gleden ved å se folk som blir hjulpet. Det er faktisk hovedmotivasjonen». Her kan en ane at motivasjonen ikke nødvendigvis ligger i det en gjør, men i gevinsten det er å se folks glede ved det den frivillige utretter. Forsterket i et annet svar summeres det opp fra en som har understreket at det er hyggelig å hjelpe folk: «Ja, det gir en god feeling». Dette inntrykket balanseres likevel i noen grad opp av dem som vektlegger en følelse av å burde engasjere seg i noe, og presiserer det slik: «Det er vel bare noe jeg føler, at en burde gi noe tilbake til samfunnet». Redningstjenesten kan da oppfattes som stedet man utøver sin opplevde samfunnsplikt. I begge disse tilfellene kan innsatsen ses på som instrumentell, noe man gjør for å oppnå en glede (ved å se andre glade) eller for å oppfylle en opplevd forpliktelse. Samtidig gir observasjonen av respondentene under intervjuene en overbevisende opplevelse av et engasjement grunnet i ønsket om å hjelpe andre.

Beskrivelsene av motivasjonen for å engasjere seg i Redningsselskapet kan fremstå som en vinn- vinn situasjon for person, organisasjon og samfunnet. Organisasjonen tilbyr mening og opplevelser og får arbeidskraft i bytte. Organisasjonen omskaper dette til redningsberedskap som samfunnet etterspør og trenger. Så vil spørsmålet gjenstå om hva samfunnet yter for å motta dette.

De frivillige er i intervjuene utfordret på om de også ville kunne gå inn i annet dugnadsarbeid for Redningsselskapet, eller om det er tjeneste på skøyte som teller. Dette spørsmålet var ment å kunne hente informasjon som muligens kan si noe om innsatsen primært er til støtte for saken, eller om den i større grad er basert på hva man selv får igjen for det. På spørsmål om det er lettere å få folk på båt enn til å male klubbhuset kommer svaret «Ja, det er det jo, og det er jo dem som helt klart sier at «Jeg er her for å kjøre båt».» Og han legger til at «Spør du meg er det fordi det er spennende å være med, det er meningsfylt, det er action og det er lyd og alle disse tingene som setter sansene på prøve.»

Føler jeg er litt mere «hands on» å hjelpe andre enn å bare samle inn penger som jeg strengt tatt ikke kan bekrefte hvor havner hen. Da er du en mindre brikke i et stort puslespill. Da føler jeg tilstede der det skjer.

Svaret kom på spørsmål om hva besetningsmedlemmet tenkte om å drive pengeinnsamling til organisasjonen i stedet for å være på skøyte. Svaret sammenholder de to nevnte motivene: Opplevd mening og opplevd action.

En respondent i lederposisjon uttalte: «Jeg tror ikke denne frivillighetsånden er død på noen måte. Du må målrette det litt, og du må ikke forvente at godt voksne mennesker skal gjøre helt idiotarbeid. Det må gi noe.» Han beskriver at tiden for de gamle lokalforeningene som samlet inn penger nok er forbi, og at organisasjonen sliter med å rekruttere til forenings- og styrearbeid. Samtidig som det flere steder er venteliste for å bli med som besetning på redningsskøyte.

Inkludert eller forbigått

Et moment som går igjen hos flere av respondentene er historier om situasjoner hvor redningsskøyta ikke ble benyttet, selv om den var tilgjengelig. Enkelte episoder går igjen, men det er mange og ulike beretninger som kommer uoppfordret når tematikken er forholdet mellom frivilligheten og det offentlige. Disse fortellingene kommer både fra besetningen på skøytene og fra respondenter i lederposisjoner.

Fra respondentene sin side fremstår det som meningsløst å være til disposisjon men ikke bli benyttet når de kunne ha bidratt. Dette oppleves demotiverende. En formulerer det slik:

Motivasjonen tror jeg er økende med antall oppdrag. Det vil jeg tippe. Det er en sammenheng der. Det er ingen ting som er mer demotiverende enn å legge ned mye tid, og binde opp mye tid og så blir det ikke utløst i praktisk arbeid.

Som vi skal se i den videre drøftingen så knyttes dette opp til det offentliges samordningsansvar.

En respondent forteller om en husbrann i skjærgården: «Hadde vi blitt varslet på den: Da hadde vi kunne ha lugget med nesa inn i bryggekannten og pøst på med vann. Før brannvesenet kom med sin robåt. Der tror jeg nok vi kunne ha gjort en innsats».

En annen forteller fra en av de faste skøytene at en av besetningen våknet midt på natten av lyder på utsiden, og går opp for å undersøke.

Og hva får han se? Jo, en 8 fots Pioner (jolle), politimann, og så ligger det en brannmann foran med en slik som barn har når de skal titte ned i vannet. Og da hadde de hørt at en eller annen hadde gått over kaikanten ... Så ligger skøyta der 24/7. Ingen ringer den. Den har varmesøkende kamera, de har undervannskamera.

Til dette kommer også fortellinger som formidler skuffelse over at ikke redningsskøyta sin innsats blir mer omtalt i rapporter etter hendelser, eller i media.

Når Hurtigruta Nordlys brant i 2011 hvor vi var på stedet etter 7 minutter, satte en slepeforbindelse. I løpet av 10 minutter hadde vi fartøyet i slep til land. Vi slepte Hurtigruta til kai alene ... Det resulterte i at resten av beredskapsressursene hadde en god plattform å jobbe ut fra, enkle evakueringsveier fra Hurtigruta til kai. Vi startet umiddelbart å dykke på fartøyet for å finne mulig lekkasje. I tillegg hadde vi indirekte kjøling: Det sier noe om hvilke kapasitet det er, og da synes vi det er synd at det i en evalueringsrapport på 150 sider står en setning om at redningsskøyta deltok i en sånn hendelse.

Disse to fortellingene berører også organisatoriske forhold, og binder slik sammen flere kategorier. Her er de tatt med for å vise det som nevnes som skyggesidene ved motivasjonsfaktoren å bli brukt, eller å bli forbigått. Dette er forhold som oppleves som demotiverende i forhold til fortsatt å stå på frivillig beredskap.

Forholdet til redningsskøyter med fast besetning og forholdet til beredskapsetatene lokalt var et av områdene som ble berørt i intervjuene. For å belyse studiens problemformulering ser ikke de frivilliges forholdet til besetningen på skøytene med fast bemanning ut til å være av særlig betydning. Relasjonen omtales meget positivt, blant annet som «våre mentorer».

Forholdet til de lokale beredskapsetatene er det derimot mange synspunkter på. Mer eller mindre preget av konkrete eksempler uttrykker mange synspunkter på hvordan dette fungerer. En av respondentene formulerer sin opplevelse kort slik: «Vi kan begynne med AMK: Veldig godt samarbeid. Trenger de transport fra eller til en holme eller sånt noe: Ikke noe problem. Politiet: Vi har veldig godt samarbeid med politiet. Brannvesenet: Der skurrer det. Det kan bli bedre». Respondenten påpeker imidlertid at «... en sak har alltid tre sider», og påpeker at han kjenner til at dette fungerer godt andre steder. Som forklaring oppgir han: «Men det tror jeg er på grunn av den holdningen til det gamle befalet i brannvesenet». Et av de mest erfarne besetningsmedlemmene beskriver det noe mer brutalt:

Nei, før for et år siden så har det ikke fungert i det hele tatt. De ville ikke ha noen med oss å gjøre. Vi har prøvd å spørre om de trenger hjelp, og sagt at vi er der som en ressurs, men nå får vi Nødnett i båten denne måneden. Da blir vi involvert i mye mer.

Denne respondenten peker på noe som flere mener markerte en mulig kursendring: «Brannvesenet er kommet på banen. Vi har hatt en beredskapsdag nede på basen hvor vi har invitert alle nødetatene ned. Etter det begynner de faktisk å bevege seg imot at vi kanskje er en ressurs like vel, selv om vi ikke er profesjonelle». Dette tiltaket var et initiativ fra de frivillige selv overfor både nødetatene og andre frivillige redningsorganisasjoner. En annen respondent beskriver det slik: «Det inntrykket jeg har fått er at det var veldig dårlig ... Men i fjor og i år har vi egentlig tatt litt tak i det selv, og invitert alle etatene til oss her på basen ...». Dette kan forstås som at den frivillige organisasjonen har vært den som har oppfylt kravet i prinsippet i samvirket om at hver enkelt aktør har et selvstendig ansvar for å tilstrebe samvirke. Det er imidlertid grunn til å spørre om ikke de offentlige aktørene har et særskilt ansvar her. På spørsmål om hva som skal til for at forholdet skal bli bedre svarer en av dem som har vært med siden starten: «Det som skal til tror jeg er bevisstgjøring av ressursene som finnes. Tidligere har ikke det vært på blokka til de offentlige at vi har vært en ressurs», og legger til: «Det mangler kanskje litt av matriseorganiseringen når det gjelder beredskapsfilosofi. For å kunne benytte deg av best mulig ressurser».

En annen gir følgende mulige forklaring på et dårlig forhold: «Jeg tror det gjelder opplysning, at de har sittet med tanken på at de skal være de høye og at vi tar jobben deres. Men vi skal være et tillegg ... Jeg føler kanskje at vi har blitt sett på som konkurrent til brann spesielt...»

Kommunene har ansvar for brann- og redning, og skal sikre innbyggerne den tjeneste de trenger. Dette ser ut til å være det feltet det spesielt etterlyses mer samvirke.

Det er et paradoks at den enkelte kommune bygger brannbåter til flere millioner kroner når vi ligger i området med redningsskøyte og har planlagt å ligge der for all fremtid, at de da bruker så mye ressurser på egen brannbåter og at de ikke ser på tvers av kommunegrenser, på tvers av organisatoriske grenser og legger til rette for en bedre ressursutnyttelse.

Den basen hvor de fleste intervjuene ble gjennomført er en kommunal eiendom, forvaltet gjennom kommunens eiendomsselskap. Dette leier ut bygget til det lokale sjøredningskorpset. Gjennom tilskudd fra den samme kommunen får de dekket inn sine leieutgifter, og kan på denne måten sies å få lokalet stilt til disposisjon av kommunen. Lokalene er så pusset opp og

innredet ved hjelp av dugnad og innsamlede gaver. Denne støtten fra kommunen er kommentert av flere, og betydningen av stedet påpekes.

Det betyr alt egentlig. For det er veldig viktig for oss å ha et samlingspunkt, en ordentlig base som vi kan være på. Så du kan si at dersom vi ikke hadde hatt en fast plass som dette så hadde ikke det fungert ordentlig tror jeg.

Utfordringer i forholdet til samvirke gjelder ikke bare i forhold til kommunale etater. Også i forhold til statlige forsterkningsressurser avdekkes det svakheter. En respondent uttrykker seg slik om forholdet til Sivilforsvaret:

De vi ikke har samvirket med er for eksempel Sivilforsvaret, noe som er veldig, veldig synd. Sivilforsvaret ville hatt stor nytte, spesielt fordi de er pålagt å være Radiak-målere; de skal måle radioaktiviteten rundt omkring. Men de har ingen ting å komme seg ut med i de områdene hvor vi vet pr i dag at de største radioaktive truslene er; nemlig på kjøll i Østersjøen og langs Norskekysten. Det er noe jeg har snakket med distriktssjefen her om at vi er på tilbudssiden, vi vil gjerne øve med deg ...

Den samme respondenten kommenterer forholdet til brannvesenet, ikke primært som et organisatorisk problem men mer knyttet til enkeltpersoner. «Sånn er det jo veldig ofte i beredskapssammenheng og samvirke, det er ofte avhengig av de personene som leder.» I drøftingen vil vi se nærmere på om måten å organisere på tilrettelegger for personavhengighet eller forebygger dette.

Sosialt fellesskap

«Den sosiale biten betyr enormt mye. Så lenge vi er frivillige som dette her betyr det frivillige veldig mye. Det som motiverer hele tiden er trivselen». Dette var et punkt som ikke var med i spørsmålsstillingene, men som like vel ble gjennomgående for alle respondentene. Det synes klart at engasjementet i den frivillige beredskapen i stor grad bæres av at det sosiale fellesskapet fungerer godt. Dette fremheves også som et moment fra en ansatt, med henvisning til hvor mange som møtes en gang i uken på basen for sosialt treff også når de ikke er på vakt. Oppslutningene om frivillig dugnadsarbeid på basen kan sies å underbygge denne oppfatningen. «Veldig sosialt. Vi har ... som møtedag der nede dersom de ikke har vakt. Sitter og kjaser og drikker kaffe. Masse dugnad har vi hatt. Det har vi fremdeles. Folk stiller opp, de som kan. En kjempe gjeng som holder på».

En respondent i ledelsesposisjon oppsummerer slik: «Folk har litt forskjellig motivasjon for hvorfor de ønsker å være med, men felles er nok at de ønsker å gjøre en jobb for andre, og de ønsker å ha en positiv fritid med andre mennesker».

Glad i sjøen

Et annet gjennomgående trekk hos respondentene er at det maritime tiltrekker. Enten fordi en alltid har hatt båt eller bare at en trives på sjøen.

«... det er det maritime som er interessen. Jeg har alltid hatt båt og alltid vært på sjøen. Så det er et element jeg kjenner meg igjen i, og som jeg behersker». Dette kan oppfattes å være en forutsetning. Slik andre organisasjoner i den frivillige redningsberedskapen forutsetter at du har en trent hund, holder på med fjellklatring eller kunnskap og interesse for dykking eller grotteutforskning. En som har understreket opplevelsen av takknemlighet hos dem som får hjelp fortsetter: «Den andre tingen er jo sjøen. Jeg har jo alltid vært glad i sjøen, så jeg kunne ikke tenke meg noe annet». Det er like vel respondenter som ikke har hatt denne bakgrunnen, men som så finner seg til rette med elementet.

Et moment som trekkes inn, både fra besetningsmedlemmer og ledelse en anskaffelse av ny redningsskøyte. Dette blir sett som en viktig grunn til at så mange nå ønsker å være med som frivillig på skøyte. Etter at sjøredningskorpset fikk en ny skøyte har rekrutteringen «skutt i været».

Læringsmulighet

«... hvis jeg får båt en gang i fremtiden er det en genial måte å bli kjent i skjærgården og bli sjøvant. Være med folk som virkelig kan det, de er jo flinke. De skipperne er jo kjempedyktige. Det er genial læring for meg også». Utsagnet kommer fra den ferskeste jeg intervjuet, men tematikken berøres av flere. Det å få være med sammen med dyktige folk som kan sitt fag synes å være en klar motivator for flere. Kompetansen oppfattes som attraktiv.

4.2. Offentlig ressursstyring

Den andre hovedkategorien handler om offentlig ressursstyring. Med dette forstår vi ressurser i vid forstand, både de redningsfaglige ressursene, og de økonomiske. Flere av de svarene som er kommet fra respondentene og som er presentert ovenfor kan også sees i et ressursstyringsperspektiv. Det gjelder ikke minst utsagnene fra frivillige besetningsmedlemmer om at de opplever at de er en ressurs som er tilgjengelig, men ikke blir benyttet.

Det samme er utsagn om at det offentlige dublerer kapasiteter, fremfor å utnytte dem som er tilgjengelig. De to kategoriene her er «Finansiering og statlig og støtte», og manglende helhetlig ledelse

Finansiering og statlig støtte

Redningsselskapet finansieres i dag gjennom flere kanaler. I hovedsak er dette frivillige gaver, frivillig tjeneste, avkastning på egne fond og investeringer, kommersielle inntekter, rammetilskudd fra staten gjennom Samferdselsdepartementet ⁶ og kompensasjon for bortfall av inntekter fra spilleautomater gjennom Kulturdepartementet (Redningsselskapet, 2014, s. 23)

«Kulturdepartementet (KUD) har ansvar for den statlige politikken og forvaltningen på områdene kultur, kirke, medier, idrett, frivillig virksomhet, tros- og livssynssamfunn og pengespill og lotteri.» (www.regjeringen.no/nb/dep/kud/id545/)

En respondent beskriver situasjonen da automatinntektene forsvant som «dramatisk». Den er i dag kompensert med et tilskudd fra tippemidlene gjennom Kulturdepartementet.

Formelt er det en salve mens såret gror, for den ordningen er vi garantert bare til og med 2017. Og det er mye diskusjoner mellom oss og forskjellige departementer, i særdeleshet med kulturministeren, som også er frivillighetsminister, om hvordan dette skal organiseres i fremtiden. Det er veldig mange frivillige organisasjoner, og særlig dem som har kultur i hovedfokus som vil ha oss og Røde Kors ut av denne Norsk Tipping-ordningen. Fordi de sier vi er en del av beredskapen ... Dette er kjempeproblematisk for oss.

Her er det staten som har grepet inn og stoppet en innsamlingsform som stod for en stor del av organisasjonens egen-genererte inntekter. Kompensasjonen fra Tippemidlene kan av noen blir oppfattet som statlig tilskudd. «Hvis vi tas ut av Norsk Tipping og får en kompensasjon ved at vi får et tilsvarende høyere bidrag over statsbudsjettet så blir vi nesten en statsbedrift.» Dette vil bli drøftet nedenfor.

På spørsmål om hva det offentlige kan gjøre kommer blant annet dette svaret: «De må gi oss forutsigbare økonomiske rammer.» «Jeg ser ganske pragmatisk på dette her. Jeg blåser i hvor pengene kommer fra.» Samtidig er det hos en av respondentene også et stort fokus på at Redningsselskapet selv må finansiere videre utvikling, og at det er en målsetting å øke de

⁶ Tidligere gjaldt dette Kyst- og fiskeridepartementet

kommersielle inntektene. Til dette hører blant annet Sjøredningsskolen, hvor de har gjort oppkjøp av en lignende virksomhet, blant annet for å utdanne eget personell. «Vi vil vokse i denne sektoren også fordi det er et område hvor vi kan skaffe oss kommersielle inntekter som vi er helt avhengige av. Vi er helt avhengig av å få knekt koden å få opp andelen kommersielle inntekter.» I tillegg til dette påpekes ambulansébåtene som opereres på oppdrag fra helseforetak i Nordland og på Helgelandskysten, og firmaet Securmark.

Noen steder kjører Redningsselskapet også los, på kontrakt for Kystdirektoratet. Tildeling av slike oppdrag blir også trukket frem som en form for myndighetene til å finansiere en frivillig organisasjon. «Ved hjelp av økonomi kunne en sagt, du vet hvordan en former slike anbud. Kunne formet det slik at det passet Redningsselskapet, hvis de ønsket at de skulle. ... Altså kjører vi los mange steder, og det har noe med inntektssiden å gjøre.»

En annen mulighet som fremmes er bestillingsfinansiering. Den er først og fremst påpekt å skulle bedre offentlig ressursbruk, men også for å gi forutsigbar økonomi for de frivillige organisasjonene.

Det må være en viss bevilgning over budsjettene for at man skal kunne opprettholde den tjenesten man ønsker slik at man kan stille krav, for eksempel kunne man få x antall millioner og for det skal dere levere 1,2,3,4,5,6, og være veldig konkrete på det.

I intervjuene kommer det opp kritiske kommentarer til statlig finansiering, primært på to områder. Redningsselskapet må ikke bli oppfattet som et statlig foretak, det kan true gaveinntektene. Og statlig støtte må ikke gå ut over den faglige styringen av selskapet. «Jeg tror altså at han (Navngitt donator) og hans like ikke synes det er så gøy å gi penger til en organisasjon som er mer enn 50% finansiert over statsbudsjettet.» Her uttrykkes eksplisitt et ønske om at staten ikke skal bli en dominerende aktør i finansieringen av driften.

Begrunnelsen er knyttet til frykt for tap av frivillig engasjement.

Både i forhold til den frivillige delen som vi definerer som donatorer, og dem er det jo ikke mange av, men i forhold til de andre frivillige så tror jeg også at det kan være negativt. Jeg tror at vi kan definere oss med rette som et stort norsk spleiselag mellom offentlige og private. Det tror jeg er med på å gi god grobunn for den kall det gjerne hvermanns-frivilligheten som er utrolig viktig.

I tillegg til utfordringen med donatorer gir en annen av respondentene uttrykk for en bekymring for hva dette kunne bety for Redningsselskapet sin evne til å opprettholde en annen av sine inntektskilder, nemlig kommersielle oppdrag.

Hvis staten hadde blitt en for stor aktør, en for stor direkte bidragsyter til Redningsselskapet, så ville det ha gått på bekostning av i hvor stor grad vi ville kunne bidra i kommersielle oppdrag, noe som kanskje hadde gjort at disse 50 millionene vi tjener i dag også kanskje vil måtte kompenseres. Kanskje ikke velvilligheten hos donatorene vil vært tilstede, eller kanskje mye mindre, dersom staten kanskje ville gitt oss mye mer. Altså bortfall av en del ting og velvillighet Og den goodwillen i samfunnet som Redningsselskapet er tuftet på.

Den siste tilføyelsen summerer trolig opp viktige faktorer for en frivillig organisasjon som både er avhengig av frivillig deltagelse og av frivillige pengegaver til driften.

Den andre faktoren som kommer tydelig frem er frykten for en forskyvning av makten i forhold til faglige vurderinger og drift av organisasjonen.

Du har en risiko for større statlig innblanding i strategi, i stasjoneringsplaner, i flåtesammensetning, som er ting som vi ønsker å holde styr på selv. Og ikke for å tilfredsstille vårt eget ego, men fordi vi er flinkere enn staten til det. ... Jeg blåser i hvordan pengene kommer til oss, om det er Kulturdepartementet eller Justisministeren som gir oss penger, men vi må selv være ansvarlig for hvordan vi organiserer beredskapen.

En annen berører det samme, og understreker at

Redningsselskapet må opprettholde den graden av frivillighet vi har i dag, og den graden av uavhengighet hvis de skal fortsette i dagens forstand, da. ... Men dette om i hvor stor grad staten kan bidra og hva konsekvensen av det er et veldig viktig spørsmål som også Redningsselskapet jobber med og må finne litt ut av»

Disse synspunktene kan oppfattes å stå i noe kontrast til synspunkter som ønsker en klarere offentlig påvirkning av hvilke organisasjoner som skal utføre hvilke oppdrag og hvor. Dette skal vi se videre på nedenfor.

Organisering innen beredskapsområdet

Organiseringen av beredskap og redningstjeneste har vært mye omtalt. I teoridelen så vi hvordan debatten har gått i mange sammenhenger og over tiår når det gjelder organiseringen av den nasjonale beredskapen. I hvilken grad finner vi igjen disse momentene i intervjuene?

Blant besetningsmedlemmene har vi sett uttrykt undring og frustrasjon over at deres ressurs ikke blir benyttet. I intervjuene oppfattes det å være liten interesse for hvem som organiserer hva, bare det skjer. Som en uttrykker det: «Nå vet jeg ikke hvem som har ansvar for å kjøre noen slike samøvelser. Det blir jo gjort, av og til vet jeg, der vi er med». Her er fokuset mer på konsekvenser, ikke så mye på strukturene som skaper dem. Utsagnet kan sees som en påpekning av forventning om helhetlig ledelse, uten at respondenten identifiserer det som en organisasjonsmessig utfordring.

Respondentene nevner en rekke aktører de enten er relatert til, eller naturlig mener å skulle samvirke med, uten å nevne hvilke organisatoriske rammer disse hører inn i. Det gjelder både kommunale, fylkeskommunale og statlige instanser.

En av respondentene hevder at «De offentlige myndighetene på lokalt nivå ikke har kjent sin besøkestid i å være medspiller for Redningsselskapet». Han mener likevel det her har skjedd en endring.

Når du fikk den nye Sivilbeskyttelsesloven for tre år siden fikk pipa en annen lyd. Da var de plutselig på tilbudssiden. ... La oss si det enda mer populistisk og enkelt at tidligere var vi en pest og en plage for kommunen, nå er vi en forutsetning for at de kan vise overfor Justisdepartementet at de har sine beredskapsplaner i orden som har med sjø å gjøre.

Respondenten kan vanskelig oppfattes på noe annen måte enn at han opplever at innføringen av en egen lov som pålegger nivået under ansvaret for lokale risiko- og sårbarhetsanalyser, beredskapsplaner og øvelser har skapt en merkbar forskjell. Her ser vi kanskje en effekt på lokalt nivå av flernivåstyring som ser ut til å fungere etter intensjonen. Han modererer likevel noe når han også peker på nye og yngre folk inn i kommunale beredskapsstaber som en medvirkende årsak. Her blir da kultur et beskrivende begrep.

Et tema flere tar opp er hvordan organisering og ansvarsdeling får svært praktiske konsekvenser når det gjelder tildeling av oppdrag og dekning av kostnadene for disse.

Jeg føler at det har litt med penger å gjøre. Hvis politiet ringer og spør om vi kan tømme en båt eller noe, og vi skriver timer på det, og de får en hel masse penger de må

betale. ... Hadde politiet hatt penger kunne de brukt oss hele tiden. Vi er jo som regel på vannet 24 timer 365 dager i året, politibåten er gått i opplag (for vinteren). De kan selvfølgelig bruke oss, men alt koster selvfølgelig penger her.

Her ser vi hvordan kategoriene «Finansiering og statlig støtte» og «Organisering» henger tett sammen.

Bakgrunnen her er at kostnadene ved oppdrag må dekkes av den som rekvirer hjelp. For oppdrag som kommer fra HRS dekker disse kostnadene, men dersom skøyta rekvireres av LRS/lokalt politi må de betale. En annen respondent forteller om en situasjon hvor de ble varslet av politiet om en båt som hadde gått på skjær. Da ble diskusjonen internt i Redningsselskapet om dette kunne gjøres som en øvelse, eller om det skulle tas som et oppdrag. I første tilfellet ville det medføre faktura til LRS, i andre tilfellet ikke. Her ser vi hvordan sektortenkningen får konsekvenser for kostnader, og kan bli avgjørende om ressursen redningsskøyte blir benyttet eller ikke. Det kan ut fra intervjuene virke som om besetningene her fremstår mer opptatt av å utøve hjelp enn å sikre inntekter for organisasjonen.

Fra respondenter med lederfunksjoner kommer det flere refleksjoner om organisatoriske forhold, men dels om de samme problemstillingene. En av dem belyser samme problemstillingen i forhold til brannvesenet og brannsjefens ansvar ved brann om bord i fartøy innenfor 12 mils grensen. Her vil redningsskøyta ifølge respondenten kunne frakte brannvesenet sitt mannskap ut før RITS-en⁷ i det hele tatt er på vei.

Men han vil altså ikke bruke det, det skyldes at han er redd for regningene. Det tror jeg er en viktig ting for deg å få med, for de lokale sjefene er redd for kostnaden, det gjelder både politi og det gjelder brannvesen. Det er nesten en standard frase når de skal ha oss til å gjøre noe: Hvor mye vil dette koste?

En påpeker imidlertid også interne organisasjonsmessige forhold.

Redningsselskapet har en ganske kompleks sammensetning, noe som på mange områder er en veldig styrke, på andre områder kanskje en svakhet. Det kommer an på hvilken kontekst man ser det i. Vi fra sentralt hold jobber jo veldig mye mot sentrale myndigheter, mot de ulike departementene i forhold til akkurat dette med rammevilkår

⁷ Redningsinnsats til sjøs (RITS) er et samlebegrep for sjøbasert og landbasert assistanse ved branner og andre ulykker til sjøs.

av ulik karakter. Også med dette som har med økonomi selvfølgelig, som er veldig styrende.

Her påpekes at den frivillige organisasjonens egen valgte organisasjonsform kan være kompliserende. Samtidig påpeker han at også redningstjenesten har sin spesielle form for organisering, idet den ikke utgjør noen fast organisasjon. «Redningstjenesten utøves som en funksjon som oppstår når en ulykke eller en hendelse er et faktum.» Dette er også grunnlaget i Brandhaug sin masteroppgave «Den norske redningstjenesten – en studie av en kompleks samhandling» (Brandshaug, 2011).

Et lengre sitat fra en av respondentene sammenfatter noe av uklarheten, og et ønske om en tydeligere organisering med tydeligere linjer å forholde seg til. I mangel av et direktorat som kan jobbe med disse må hovedredningssentralene få tilført nødvendige ressurser til å utøve denne funksjonen.

Vi skulle nok også ønske at vi har en større grad hatt et formelt kontaktledd å forholde oss til i alt vi leverer av tjeneste vi leverer. Med all (den) redningstjeneste vi leverer har vi ikke noe direkte kontaktledd. Vi har et ganske fragmentert bilde med Samferdsel. Vi har mer tilfeldig kontakt med Justis, men vi får ikke noe direkte bevilgninger derfra. Derfor har vi ikke noe direkte formell kontakt mot Justis som har det faktiske ansvar for redningstjenesten. Hovedredningssentralen har vi jevnlig dialog med men vi har ikke noe konkret direkte linje inn til noen som for eksempel kan være døråpner ...

Også relasjonen til Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) blir drøftet, men det påpekes da at heller ikke til dem går det noe enhetlig ansvarslinje fra redningstjenesten.

En av respondentene spisser det slik: «Så staten må altså utforme sine lover og regler og rammebetingelser slik at det er mulig å fortsette dette arbeidet». Denne beskriver en relasjon til myndighetene som ansvarlig for redningsberedskapen som skaper rammebetingelser gjennom å være kravstiller, inspektør og den som bidrar til å sikre finansiering.

I denne sammenheng uttrykkes det også et ønske om at myndighetene sørger for en ansvars- og oppgavefordeling mellom de frivillige organisasjonene som forebygger usunn konkurranse. «Ja som en del av en beredskap, og som forebygger usunn konkurranse og sløsing med penger. Sløsing med det offentliges penger. Det er viktig». Flere nevner her det

som kan synes som en ny utvikling hvor Røde Kors også skaffer seg redningsskøyter og setter disse inn i områder hvor Redningsselskapet allerede er tilstede.

Da er vi på ville veier når vi begynner å krangle med hverandre om mine Mayday og mine syke, da kan staten heller ha sagt: Da får Røde Kors så, så store tilskudd, og for det skal de drive med fjellredning, førstehjelpsopplæring, og de skal drive med førstehjelp i skjærgården, men de skal altså ikke ... De skal drive med syketransport og førstehjelp og foreta akutte redninger, ... og så må en på en eller annen måte definere en grensegang til Redningsselskapet.

Intervjuene kan etterlate et inntrykk av at redningsberedskapen er et felt hvor den enkelte frivillige organisasjon starter med det en ønsker å holde på med, og at noen markeder kan synes å være enklere å rekruttere frivillige medarbeidere til. Det er her ønsket om en overordnet koordinerende instans synes å melde seg. Eksempelene som trekkes frem er fra de mest folkerike områdene rundt Oslofjorden, og mellom to organisasjoner. I den frivillige redningstjenesten vil de fleste organisasjonene være svært ulike, mens noen ligger tettere opp til hverandre i oppgaver og organisasjon. Et eksempel her kan være Norsk Folkehjelp og Røde Kors som delvis tilbyr liknende tjenester, men har ulike opphav og tradisjon som organisasjoner.

Disse synspunktene kan sies å stå noe i kontrast til synspunktene om at Redningsselskapet selv må være ansvarlig for hvordan de organiserer beredskapen (ovenfor s. 38)

Ønsket om en sentral enhetlig ledelse kommer til uttrykk på ulike måter. Det etterlyses blant annet at myndighetene i større grad legger til rette for og planlegger med frivillige ressurser.

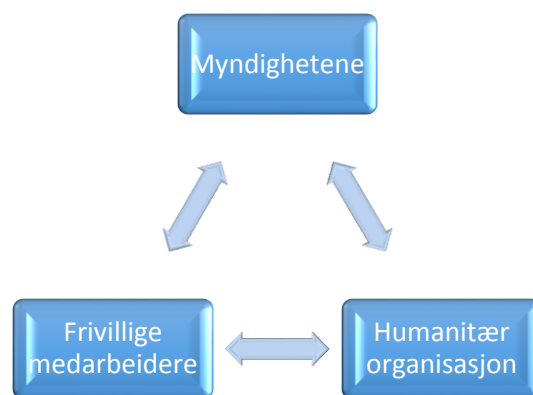
Vi oppfatter det at det på øverste nivå i Norge er stor enighet om samhandling og ressurser så kommer det inn den enkelte sektormyndighets ansvar og så blir det fragmentert og så pga. ansvarsområder, forskrifter, økonomi, i budsjetter så vanskeliggjør det samhandling og samvirke. ... Og vår oppfatning er at det er nok ressurser i Norge, men det er langt ifra god samhandling og optimalisering av ressurser. Slik at det kommer alle til gode på en best mulig måte.

5. Diskusjon

I diskusjonen vil vi forsøke å belyse funnene i intervjuer og dokumenter med etablert teori, og gjennom det søke etter svar på problemstillingen: Hvordan kan det offentlige legge til rette for en fortsatt frivillig redningsberedskap?

Her velger jeg å gjøre et utvalg og bare ta med meg videre de kategoriene som det offentlige med sannsynlighet kan påvirke. Det innebærer at kategorier som «Glad i sjøen» og «Læringsmulighet» ikke blir tatt med i den videre diskusjon, mens «Sosialt fellesskap» bare i noen grad blir drøftet. Jeg vil starte med funnene om hva det er som motiverer, eller virker demotiverende, for den enkelte frivillige. Deretter blir fokus på organisatoriske forhold, før vi ser på i hvilken grad disse faktorene har innvirkning på hverandre.

Et grunnleggende spørsmål blir da om, og i så fall i hvilken grad det offentlige i det hele tatt har mulighet til å påvirke de frivilliges motivasjon til fortsatt å yte sin innsats i redningsberedskapen.

Figur 2: Relasjoner mellom myndigheter og de frivillige

Vi ser konturene av relasjoner både mellom myndigheter og organisasjon, og mellom myndigheter og den enkelte frivillige (fig. 2). Det spennende er å se om noen bestemt retning er dominerende, og i hvor stor grad myndighetene i det hele tatt kan på virke den enkelte frivillige uten å gå gjennom påvirkning av organisasjonen som sådan. I funnene har det imidlertid også fremkommet utfordringer i forholdet mellom den enkelte frivillige og organisasjonen, slik at vi også må diskutere denne relasjonens betydning for en fortsatt frivillighet. Diskusjonen starter med denne siste relasjonen.

Gitt Redningsselskapets definisjon av seg selv som en demokratisk humanitær organisasjon må en kunne forutsette at den frivillige medarbeideren kan påvirke sin organisasjon.

Organisasjonskartet til Redningsselskapet (vedlegg nr. 1) viser hvordan den formelle påvirkningsveien går gjennom demokratiske valg. I hvilken grad de frivillige faktisk deltar i denne formen for demokrati er ikke undersøkt i denne studien, men er et interessant spørsmål i seg selv. Deres sterkeste påvirkningskraft overfor organisasjonens ledelse kan imidlertid sies å være deres tilbud om bruk av egen fritid til organisasjonens beste. Dersom dette tilbudet

trekkes tilbake mister organisasjonen sin evne til å oppfylle sin målsetting. Organisasjonen vil dermed være avhengig av å innfri i alle fall viktige deler av de frivilliges forventninger til den. Informasjon fra enkelte respondenter kan tyde på at på noen områder ser enkelte like store utfordringer internt i organisasjonen som overfor myndigheter. Dette kan selvsagt ha sammenheng med at denne oppleves nærmere og deres innflytelse mer reell, men også med refleksjoner omkring effekten av at Redningsselskapet omorganiserte sin ledelse, la de frivillige under Maritim avdeling og fjernet avdelingen for frivillighet høsten 2014.

Teorien om frivilligheten som ble presentert ovenfor forholder seg i overveiende grad til frivilligheten som kollektiv, og som fenomen. Den har ikke det samme fokuset på individet, den enkelte som stiller opp som medlem, giver eller aktiv deltager. Men noen undersøkelser finnes.

Lorentzen, Selle og Wollebæk (2000, s. 174) hevder at «Et sentralt kjennetegn ved frivillig organisering i Norden har vært en bred medlemsmasse og demokratisk oppbygning. Frivillig arbeid har i stor grad blitt sett på som en innvevd del av medlemskapet.» Her skiller vår organisasjon seg ut. Det høye antallet medlemmer i Redningsselskapet⁸ fremstår som en helt annen gruppe enn dem vi her har innhentet informasjon fra. Deres motivasjon for å være medlemmer må kunne antas å være en kombinasjon av et ønske om å støtte, og medlemsfordeler som gis. Dette innebærer blant annet gratis assistanse på sjøen. Jeg har imidlertid ikke funnet empiri som kan si noe om hva deres hovedmotivasjonen er. Fokus i denne studien er dem som yter frivillig arbeid, typisk 50-60 stykker pr sjøredningskorps ved full bemanning. Her skiller Redningsselskapet seg fra den klassiske modellen som Lorentzen et al. har beskrevet. Fokus i denne studien er ikke medlemskapet, men det frivillige arbeidet. Det er det som er det primære bidraget til en frivillig redningstjeneste.

5.1. Personlig motivasjon

Personlig motivasjon er en hovedkategori i våre funn. Denne er sammensatt av flere underkategorier som samler ulike sett med uttrykte motivasjoner for utvalgets frivillige arbeid. Dels finner vi at det er ønsket om å se at andre får hjelp, dels er det mer egennyttige motiver som trivsel på sjøen, mulighet til å lære og sosialt fellesskap.

Disse funnene samsvarer i stor grad med en kvantitativ undersøkelse gjort av Lorentzen, Selle og Wollebæk (2000, s. 131ff). Et av deres funn er at «Frivillig arbeid er med andre ord

⁸ 78.564 Totalmedlemmer i 2013 ifølge Årsrapport 2013

motivert ut fra et ønske om å hjelpe andre så vel som seg selv» (ibid., s. 132). De påpeker også at verdispørsmål er viktigere når det gjelder frivillig arbeid enn medlemskap. «Frivillig arbeid synes, nokså uavhengig av organisasjonstype, å ha et sterkere uegennyttig preg enn organisasjonsmedlemskap, som oftere er motivert ut fra mulighet for personlige gevinster» (ibid., s. 136). Dette kan, som påpekt ovenfor, synes beskrivende også for Redningssselskapet. Begrunnelser vi fant om det å «gi noe tilbake til samfunnet», med bruk av begreper som «plikt» og «å betale tilbake» ligger nærmest til det som hos Lorentzen, Selle og Wollebæk kalles selvaktelsesgrunner. De påviser i sine funn at det å bli mer fornøyd med seg selv er en viktig årsak til frivillig arbeid (ibid., s. 134). Dette kan også beskrives som et bytte av goder, hvor arbeidsinnsats byttes inn for gode følelser og selvaktelse.

Sosialt fellesskap står sentralt som underkategori. Lorentzen, Selle og Wollebæk sin undersøkelse skiller på hva som var motivasjon for å starte et engasjement, og hva som de ville savne dersom de sluttet i dette. Da finner de til dels andre motiver, og det sosiale fellesskapet er det som vil bli savnet mest dersom det frivillige engasjementet opphørte. Dette skillet er ikke gjort i denne studien. I intervjuene nevner ingen dette som grunn for å begynne i sjøredningskorpset, men mange vektet det tungt som motivasjonsfaktor for å stå i dagens tjeneste. Det er derfor mulig at vi her ser det samme mønsteret.

For å få svar på vår spørsmålstilling er det ønskelig å finne ut i hvilken grad disse motivasjonsfaktorene kan påvirkes fra utsiden. Det vil i så fall kunne gi oss svar på om myndighetene har mulighet til å bruke dette for å opprettholde den frivillige redningsberedskapen.

I utgangspunktet må en regne med at frivillig innsats kan bekreftes positivt, eller ignoreres. Funnene våre antyder at de frivillige som opplever seg sett og ivaretatt i større grad vil opprettholde motivasjon for fortsatt tjeneste. Det er i denne sammenheng to faktorer det skal pekes på spesielt. «Meningsfullt og engasjerende» og «Inkludert eller forbigått»

Respondentene peker på en sammenheng mellom å bli benyttet i reelle oppdrag og det å opprettholde motivasjonen. Dette uttrykkes eksplisitt i møte med respondenten som påpeker sammenheng mellom å gi av tid, og føle at en blir brukt meningsfylt. Tilsvarende påpekes at motivasjonen ligger i opplevelsen av at en er til nytte og at noe blir glad for ens hjelp. En sterk demotiverende faktor er da at den frivillige gir av sin tid og krefter, men at det offentlige gjentatte ganger velger å ikke benytte seg av denne ressursen. «Det er ingen ting som er mer demotiverende enn å legge ned mye tid, og binde opp mye tid og så blir det ikke utløst i

praktisk arbeid.» Med det offentlige forstås her de offentlige instansene på ulike nivå og i ulike sektorer som har mulighet og myndighet til å utnytte ressursen. Lokalt vil det blant annet kunne bety LRS/politi og kommunalt brann- og redningsvesen.

Dette er også tydelig uttrykt fra regjeringen til Stortinget:

Ved å involvere de frivillige i fleste mulig aksjoner og andre aktiviteter bidrar man til å styrke motivasjonen blant medlemmene, styrke rekrutteringen og øke kompetansen. De frivillige aktørene innen redningstjenesten har i samarbeid med flere offentlige aktører sett på hvilke hovedutfordringer de står overfor for å kunne beholde og videreutvikle den frivillige beredskapen og innsatsen (Justis- og politidepartementet, 2008)

Dette synes å bekrefte frivilliges oppfatning om at det på sentralt hold er stor enighet om samvirke, men at det nedover i organisasjonene ikke fungerer tilsvarende.

Denne motivasjonen er en positiv effekt som det offentlige kan oppnå i relasjonen til de frivillige, uten å måtte gå gjennom organisasjonen Redningsselskapet sentralt. Effekten oppnås gjennom statens og kommunenes egen organisasjon/egne etater. Effektorene kan være føringer til etatene om aktiv bruk av de frivillige ressursene, om nødvendig med økonomisk garanti for å utnytte tilgjengelige ressurser, på tvers av etater og andre organisatoriske skiller.

Deltagelse i øvelser er den andre faktoren som fremstår med en klar effekt på motivasjonen. Her er det påpekt at kommunen har et selvstendig ansvar for å involvere aktuelle aktører i sine krisehåndteringsplaner og gjennomføre regelmessige øvelser med aktuelle aktører (Sivilbeskyttelsesloven, 2010). Her har lokal myndighet mulighet til både å øke motivasjonen og heve kvaliteten på en gang. Også Fylkesmannen har her et ansvar for tilsyn med kommunene. Denne påvisning av sammenheng mellom aktivitet og motivasjon er også påpekt i offentlige utredninger og innstillinger. Redningsberedskapsutvalget pekte på at:

Styrker som ikke brukes, vil være uten erfaring og dessuten demotivert. Dette vil særlig ramme frivillige organisasjoner, der motivasjon er en helt avgjørende forutsetning, men også offentlige bistandspersonell må ha motivasjon og erfaring. Skal man ha de mannskapsstyrker tilgjengelig som kreves i et katastrofetilfelle, må alle enheter brukes i aktuelle hendelser og delta i øvelser (Justis- og politidepartementet, 2001, s. 99).

Politiet er lokalt ansvarlig for å lede redningsaksjoner, eventuelt gjennom LRS, og står derfor sentralt i å etablere samvirke. Maria Eknes har i en fersk masteroppgave sett på fremmende og hemmende faktorer i samvirket mellom dem og redningstjenesten, med fokus på redningsaksjoner (Eknes, 2014, s. 5) «Felles arenaer for nettverksbygging, som felles sosiale arrangement, øvingar, debriefing og evaluering, er ein fremjande faktor for samvirke. Det kan hemma samvirke når disse arenaane blir brukt i liten, eller ingen grad».

Mine funn tyder på at disse arenaene bare i liten grad blir brukt.

Regjeringen gir selv uttrykk for dette i sin melding til Stortinget om Samfunnssikkerhet.

Redningstjenesten er helt avhengig av de frivillige organisasjonene og at disse har et tilstrekkelig antall kompetente medlemmer. Det må dermed arbeides aktivt med å rekruttere nye medlemmer. Det er helt avgjørende at det gis utfordrende oppgaver som appellerer til befolkningens, og særlig unge menneskers samfunnsengasjement (Justis- og politidepartementet, 2008, s.58).

Dette sammenfaller med mine funn. Det må gis utfordrende oppgaver som appellerer. I denne studien er det uttrykt gjennom beskrivelser av hva som motiverer, med stor vekt på meningsfull tjeneste. Fra en respondent beskrives det med at: «Jeg tror ikke denne frivillighetsånden er død på noen måte. Du må målrette det litt, og du må ikke forvente at godt voksne mennesker skal gjøre helt idiotarbeid. Det må gi noe.» Formuleringene i offentlige dokumenter bekrefter at dette er kjent av myndighetene på høyeste nivå.

Rekruttering til frivillig tjeneste må skje på organisasjonsnivå hos den enkelte organisasjon, og er neppe innenfor rekkevidde for myndighetene. Å skape øvelser og løse oppdrag er imidlertid noe ikke noe en frivillig organisasjon kan tilrettelegge for alene. Her sitter myndighetene med nøkkelen, og kan derfor kunne sies å ha en vesentlig påvirkning på om det skal være mulig å motivere frivillige til fortsatt innsats.

Det samme pekes på i rapporten «What if – hva om ingen gjorde noe», laget etter bestilling fra justisministeren (FORF Frivillige organisasjoners redningsfaglige forum, u.å.). Her forsøker paraplyorganisasjonen å beskrive hva de så som avgjørende for om det skulle være noen fortsatt frivillig redningsberedskap i fremtiden. Det har likevel ikke vært mulig å spore vesentlige endringer på myndighetenes politikk på det området vi her drøfter. Et av de tiltakene som imidlertid så dagens lys etter rapporten var opprettelsen av Nasjonalt redningsfaglig råd i 2008.

«Nasjonalt Redningsfaglig Råd (NRR) har som mål å være et organ for å utvikle og styrke samhandlingen mellom sentrale aktører i den norske redningstjenesten. Rådet skal være en naturlig møteplass for deltagerne til å drøfte aktuelle problemstillinger og utfordringer, samt gi innspill og andre redningsfaglige tilbakemeldinger til Justis og beredskapsdepartementet.» (<http://www.redningsfaglig.no/> nedlastet 21.02.2015).

Referater fra møtene kan skape usikkerhet på om rådet har funnet sin form⁹.

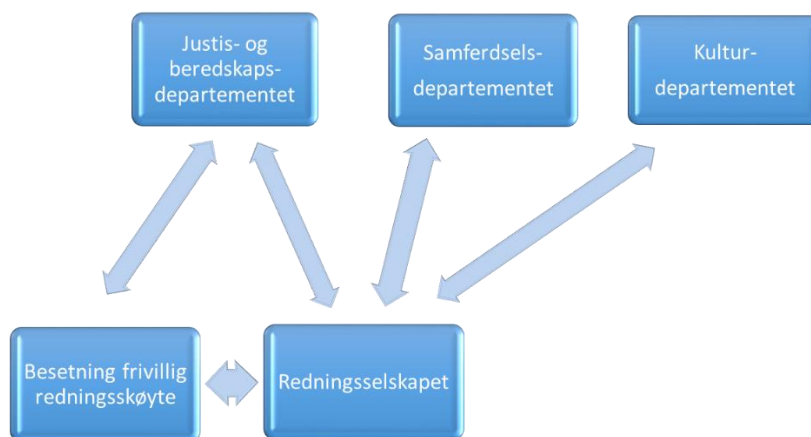
Dersom viktige enheter av de samlede redningsressursene ikke aktiveres ved mindre lokale hendelser, vil dette kunne gi dårligere beredskap ved de store ulykkene. Det vil også svekke motivasjonen, og dermed trolig også viljen til å gi av sin tid til deltagelse i den frivillige redningsberedskapen.

5.2. Offentlig ressursstyring

Forvaltningsmessig fremstår Redningsselskapet i en krevende posisjon. Den er en helhetlig humanitær organisasjon, men ikke en organisasjon av frivillige. Som flere andre slike organisasjoner har den en sentral stab og regionalt ansatte. Det som kan sies å sette dem i en forvaltningsmessig mellomposisjon er at de har et antall redningsskøyter bemannet med ansatte. De er avhengig av store frivillige gaver hvert år. Sjøredningskorpene er derimot helt basert på frivillig, men mottar i noen grad administrativ støtte fra hovedkontoret. For den beredskapen de utøver for sjøfarten mottar selskapet sentralt de et rammetilskudd fra Samferdselsdepartementet. Dette samtidig som det er Justis- og beredskapsdepartementet som er ansvarlig for redningstjenesten. Økonomisk begrenser der støtten seg til refusjon etter kostnader ved deltagelse under søk- og redningsaksjoner (SAR).

Bildet kan derfor synes mer komplisert enn slik jeg har beskrevet Redningsselskapet og deres relasjon til myndighetene i fig 1. Relasjonene til de ulike departementene er forsøkt beskrevet i fig 2. Justis- og beredskapsdepartementet er ansvarlig for redningstjenesten, og er slik den som stiller krav i denne relasjonen.

⁹ <http://www.redningsfaglig.no/site/img/85/Referat-NRR-april-2014.pdf>

Figur 3: Redningsselskapets relasjon til ulike departementer

Samferdselsdepartementet gir rammetilskuddet. Kulturdepartementet kompenserer økonomisk for bortfallet av inntekter fra spilleautomater. Her havner Redningsselskapet i samme selskap som andre deler av frivilligheten, under statsråden med det konstitusjonelle ansvaret for relasjonen til frivilligheten. Det er i figuren ikke satt inn piler mellom de tre departementene, da det ikke er mulig å lese ut om, og i tilfelle i hvilken grad disse har en samordnet politikk for støtte til den delen av den frivillige beredskapen Redningsselskapet utgjør. Det i seg selv kan oppfattes som et tegn på manglende koordinering og ledelse.

FORF har en tid fungert som et mellomledd mellom de frivillige redningsorganisasjonene og Kulturdepartementet. Departementet har ifølge en av respondentene et uttrykt ønske om å forholde seg til en koordinerende representant for de frivillige redningsorganisasjonene. Redningsselskapet sentralt forholder seg direkte til Samferdselsdepartementet, men har vært representert i FORF ved sine Sjøredningskorps. Relasjonen er ikke tatt med i figuren, da Redningsselskapet meldte disse ut av FORF mens denne studien pågikk.

Som påpekt i teoridelen kan forholdet mellom Redningsselskapet og staten sees på som et gjensidig maktforhold. Staten kan sette sine rammer, krav og begrensninger. Noen av rammene Redningsselskapet må leve etter er ikke særskilte i forhold til frivillighet, men et resultat av reguleringer knyttet til bestemmelser for sjøfart. Dette gjelder bla det faktum flere av respondentene påpeker: Det er andre krav til utdanning og sertifisering av besetningsmedlemmer på fartøyer over 15 meter. Dette kan oppfattes som en begrensende regulering, men er ikke rettet mot frivilligheten som sådan. Derimot vil Stortingets beslutning om å forby pengespill på automater måtte sies å være en bestemmelse som treffer utelukkende frivillig sektor. Den økonomiske situasjonen ved bortfallet av 12 000 automater måtte få store

konsekvenser for de organisasjonene det gjaldt. Her blir maktforholdet svært tydelig. Staten har maktmidler for å stoppe finansieringen av den frivillige organisasjonen. Samtidig ville den neppe ha tålt at redningsskøytene ble lagt til kai. Det ville befolkningen ha opplevd som en klar svekkelse av beredskapen. Her ligger Redningsselskapet sin makt i den tjenesten de leverer, og som staten har gjort seg avhengig av. Staten måtte derfor svare med en måte å kompensere bortfallet av inntekten fra automatene. Tildelingen av midler fra Norsk Tipping kan sies å gjøre dette, men: «Formelt er det en salve mens såret gror, for den ordningen er vi garantert bare til og med 2017». Bortfallet av automatinntektene blir av andre beskrevet med et ord: Dramatisk.

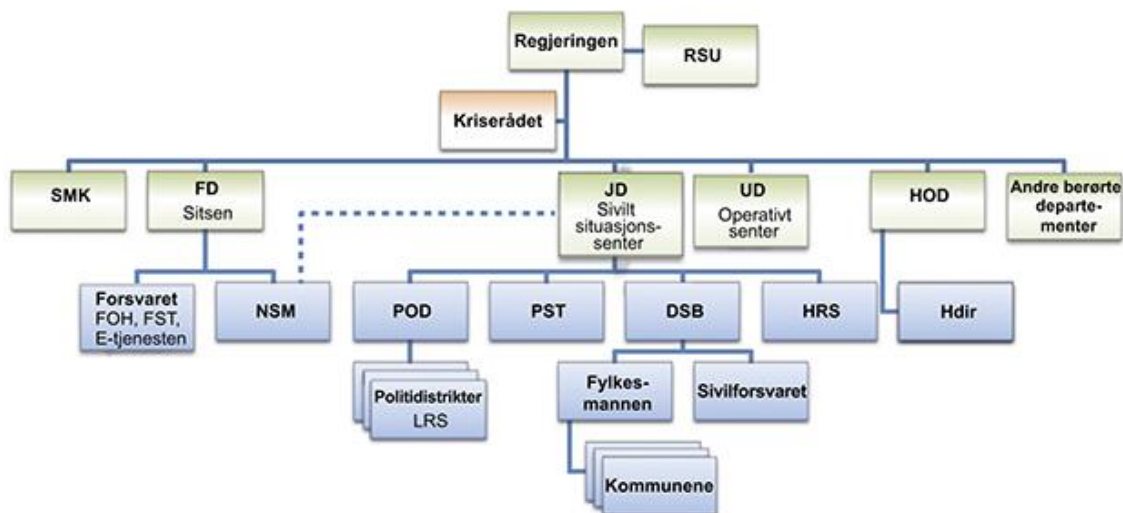
Det er også grunn til å spørre om i hvilken grad den kompensasjonen Redningsselskapet i dag blir oppfattet som egen-genererte inntekter, slik inntekt fra spillautomatene ble oppfattet som. Tippemidler kan lett oppfattes som midler tildelt fra staten, og dermed en forskyvning fra egenfinansiering over mot avhengighet av staten. Dette illustrerer også ubalansen i maktforholdet mellom staten og den frivillige organisasjonen.

Flere frivillige organisasjoner mottar også betydelige gaver fra bedrifter, fond og stiftelser. For Redningsselskapet utgjør dette avgjørende bidrag for å kunne investere i nye redningsskøyter. Her uttrykkes fra mine respondenter en tilsvarende frykt for at dersom staten blir en for tung aktør i finansieringen vil organisasjonen ikke lenger oppleves som en del av frivilligheten, og at tunge givere da vil kunne miste interessen for å støtte selskapet. Dette er en mulig sammenheng som kan sannsynliggjøres, men foreløpig mangler vi forskning på om de amerikanske funnene (Steinberg 1991 i (Enjolras og Waldahl, 2009,s. 24) også vil være gjeldende i Norge.

En respondent peker også på spørsmål han som frivillig får om hvorfor han arbeider gratis, når andre skøyter har lønnede ansatte. Denne mulige utfordringen for frivillighet kan tenkes å øke ved økt andel statlige driftsmidler.

Flernivåstyringen og prinsippene om ministerstyre på den ene siden og lokalt selvstyre på den andre siden viser seg i praksis å skape utfordringer for sjøredningskorpene. Det er interessant å observere at de frivillige opplever å måtte «selge seg inn» hos offentlige etater for å vise at de har en ressurs etatene har behov for. Formuleringen fra en av respondentene påpeker dette direkte:

«Vi oppfatter det at det på øverste nivå i Norge er stor enighet om samhandling og ressurser så kommer det inn den enkelte sektormyndighets ansvar og så blir det fragmentert og så pga. ansvarsområder, forskrifter, økonomi, i budsjetter så vanskeliggjør det samhandling og samvirke. ... Og vår oppfatning er at det er nok ressurser i Norge, men det er langt ifra god samhandling og optimalisering av ressurser.»

Figur 3: Organisering av sentral krisehåndtering ved sivile nasjonale kriser. ¹⁰

Dette stemmer overens med teorien vi har presentert, både hva gjelder utfordringen med sektortenkning og med flernivåstyringen. Andre deler av empirien viser et tydelig savn av en klar sentral ledelse av beredskapsarbeidet. Figur 5 viser hvor fragmentert kriseberedskapen fremstilles av regjeringen selv. Redningsskøytene forholder seg både til lokalt politi, HRS, LRS når denne etableres, AMK gjennom regionale helseforetak, Sivilforsvaret og kommunale brannvesen. Alt i linje til ulike departementer gjennom enda flere ulike direktorater. Ikke alle linjene er heller ordrelinjer, noen angir bare fagmyndighet.

NPM har med sin oppsplitting i ulike enheter skapt et langt større behov for rapportering, og forvaltningssystemene som opprettes krever en stadig sterkere profesjonell ledelse av de frivillige organisasjonene som skal motta støtte. Dette kan både oppleves som demotiverende, og det kan føre til at større deler av de gavene som samles inn må gå til administrasjon.

¹⁰ Figuren er hentet fra Meld.St.21 (2012-2013) Justis- og beredskapsdepartementet. (2013b) *Terrorberedskap - Oppfølging av NOU 2012: 14 Rapport fra 22. juli-kommisjonen*. Meld. St. 21 2012-2013. Fagbokforlaget. [Lest 15.04.2015].

Underliggende i flere av respondentenes utsagn uttrykkes behov for en tydeligere ledelse innen beredskap og redningstjeneste. Dels ved at det påpekes at det ikke er noen som styrer ressursene som er der, dels ved at det ikke virker å være noen som prioriterer hvor frivillige ressurser skal settes inn. Eksempler på det første er at de opplever å ikke bli brukt, eksempler på det andre er at brannvesen tilføres kostbare fartøyer der det allerede er redningsskøyte på plass, eller at Røde Kors bygger opp dublerende kapasitet i samme områder hvor det allerede er redningsskøyte. Det er i dag ikke mulig å se hvem i et distrikt som har ansvar for at alle ressurser samvirker, og at samfunnets tilgjengelige ressurser utnyttes optimalt.

I teoridelen er det påvist at det etter 22.juli har vært en diskusjon om endringene som må til for å styrke samvirke dreier seg om kultur eller organisasjon. Kommisjonens vekt på ledelse og kultur er anfektet av blant annet Fimreite (Fimreite et al., 2012, s. 5). DSB sin mulighetsstudie (Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, 2015, s. 17). presiserer også at både kultur og organisasjon utfordrer, og peker på at både evne og vilje må videreutvikles, og forventninger tydeliggjøres. Mine funn viser tilsvarende at de frivillige forklarer manglende samvirke både med kultur og struktur.

Offentlige dokumenter som er analysert samstemmer viser at utfordringene knyttet til organisering og ledelse, ministerstyre og lokalt selvstyre, samt flernivåstyret både er kjent og erkjent av den politiske ledelsen. Det utfordrende spørsmålet er hvorfor det ikke har skjedd en større endring de siste årene. Trolig kan dette trolig forklares både ut fra det instrumentelle og det institusjonelle perspektivet. Det er krevende å endre de formelle strukturene ved tydelige brudd, også fordi det handler om omfordeling av makt. Samtidig sitter gjerne kulturen «i veggene», og det vil naturlig være motstand mot å endre den måten ting har vært gjort på i alle år. Når det gjelder den frivillige redningsberedskapen har det heller ikke vært dramatiske hendelser som har fremtvunget noen rask endring. Dette kan forklare den bare langsomme, gradvis justering av kursen. Samtidig er det da grunn til å påpeke at også en krise kan komme vokse seg frem så gradvis at en ikke ser den komme før det er for sent. Å unnlate å iverksette endringer som tilrettelegger for fortsatt frivillig innsats vil på sikt kunne skape en slik krise, gitt at den utvikling som er påvist i teoridelen om frivillighet fortsetter.

En tanke flere reiser er muligheten for at en offentlig instans tar et overordnet ansvar for hvilke kapasiteter redningsberedskapen skal ha, og fordeler oppdrag ut fra det. Det vil i så fall innebære en klarere avgrensning mellom ulike frivillige organisasjoner, men også en klarere føringer både til offentlige og frivillige enheter om samvirke gjennom øvelser og oppdrag.

Basert på funnene blir dette oppfattet som en langt mer effektiv måte å lede på. I en slik modell vil det offentlige beskrive hva hver enkelt organisasjon forventes å stille med av kompetanse, og så gi rammetilskudd for at de skal kunne realisere dette. En slik organisering vil kreve en avtale mellom staten og organisasjonene som også avklarer rammer og frihet i hvert tilfelle. Dette er en viktig balansering, gitt den frykten for en for sterk statlig styring som også kommer til uttrykk i funnene. Funnene tyder på at det kan bli krevende å forene disse to modellene.

Uavhengig av formen på dette ser forutsigbarhet ut til å være en viktig faktor. Dette vil trolig være enda viktigere for Redningsselskapet enn for andre frivillige redningsaktører, gitt de tunge investeringene i kostbare fartøyer som er en forutsetning for at organisasjonen skal være i stand til å utføre sin tjeneste.

6. Konklusjon

Hvordan kan det offentlige legge til rette for en fortsatt frivillig redningsberedskap? Det var problemstillingen og utgangspunktet for denne studien. Søkelyset har vært satt på den frivillige delen av norsk redningsberedskap, og myndighetenes relasjon til denne. Av mange og svært ulike organisasjoner ble Redningsselskapet mitt utvalg.

Gjennom intervjuer og dokumentstudier er det innhentet empiri fra ulike kilder for å belyse frivilligheten i norsk redningstjeneste. Personer i ulike lederposisjoner i Redningsselskapet og frivillige besetningsmedlemmer i et sjøredningskorps er intervjuet. Ulike utredninger, studier og offentlige dokumenter er studert. Dataene er deretter drøftet opp mot kjent teori, henholdsvis organisasjonsteori og teori om frivillighet.

Gjennom funn og drøftinger mener jeg å ha påvist at norske myndigheter har en reell mulighet til selv å påvirke om de også for fremtiden skal kunne basere seg på frivillighet som en grunnleggende del av redningsberedskapen. Problemformuleringen fremstår derfor fortsatt som relevant.

Funnene kan beskrives ut fra to perspektiver. Det ene har fokus på hva som kan påvirke motivasjonen hos frivillige til å stå i en slik tjeneste. Det andre perspektivet går på tilrettelegging av rammevilkår for at det skal være mulig å drive en organisasjon hvor frivilliges engasjement kan kanaliseres inn.

Disse to perspektivene fremstår som gjensidig avhengige av hverandre. Det offentlige vil være avhengig av å ivareta begge perspektivene om en vil sikre seg en fortsatt frivillig redningsberedskap. Endringer synes å være nødvendig både når det gjelder organisering og kultur.

For å opprettholde en troverdig redningsberedskap kreves at noen organiserer det frivillige initiativet. Her er fokuset på forholdet mellom myndigheter og de organisasjoner som organiserer frivilligheten. Det er ikke nok å finne frivillige som kan stille opp når det trengs, selv om vi kan se dette ved store spontane søksaksjoner i nærmiljøet når barn eller ungdom er meldt savnet. De fleste situasjoner krever imidlertid både materiell, trening og erfaring fra samvirke. Det vil gjelde for hundeevipasjer, søk med snøskuter i fjellet, klatrere i alpingrupper eller redning på havgående fartøy. Da kreves det en form for organisering, tidvis administrasjon og tidvis svært kostbart utstyr. Det siste gjør at organisasjoner som Redningsselskapet er avhengig av en forutsigbar økonomi. Ut fra denne undersøkelsen er det vanskelig å se at redningstjenesten i Norge er basert på noen klar helhetlig plan eller at den har noen helhetlig ledelse. Prinsippet om ministerstyre utfordrer ved at en enkelt organisasjon sentralt må forholdet seg til flere forskjellige departementer, og lokalt både til statlige, fylkeskommunale og kommunale instanser. Mine funn samsvarer her med den forskningen som sier at statens organiseringer har direkte konsekvenser for hvordan beredskapen kan fungere. Her vil tydeligere ansvarlinjer og enklere kontaktpunkter til det offentlige være tilretteleggende for at humanitære frivillige organisasjoner ikke skal bruke en for stor del av sin innsats på administrative prosesser. Det samme gjelder for finansieringen. Myndighetene kan velge en finansieringsform som frigjør en større del av innsatsen mot den utøvende redningstjenesten, og mindre på arbeidet med økonomisk sikring og rapporteringsrutiner. Dette kan være viktig for å opprettholde en frivillig redningsberedskap.

Selv med god organisering for frivillighet kreves det at de frivillige opplever mening ved at de blir benyttet, og inngår i en meningsfull helhet. Her er fokuset på hvordan myndighetene kan bidra til å motivere frivillige til å fortsette å gi av sin tid og krefter til redningstjenesten. Det offentliges organiseringen av redningsberedskapen synes å være avgjørende for å opprettholde enkeltpersoners motivasjon. Mine funn peker på at manglende koordinering mellom de ulike departementene og mellom de ulike nivåene både fremstår som dårlig ressursutnyttelse og gir uønskede effekter. Mangel på samvirke fremstår som demotiverende på de frivillige som tjenestene er avhengige av. De ønsker ikke å holde på med sitt, men å bli betraktet som, og brukt som en viktig del av redningsberedskapen.

Det pekes på både formelle utfordringer og forhold som er personrelatert, på organisering og kultur. Dersom mangel på samordning opprettholdes på grunn av personlige meninger eller manglende engasjement hos enkelte ledere i nødetatene, peker dette i retning av behov for sterkere styringssignaler på tvers av etater og nivåer. Dette gjelder både i forhold til koordinering av oppdrag og ressurser, felles øvelser og en mest mulig effektiv bruk av tilgjengelige ressurser når en krise oppstår.

Myndighetenes viktigste bidrag til å opprettholde en frivillig beredskap ser ut til å være å organisere og lede redningsberedskapen på en slik måte at de frivillige opplever seg verdsatt og ressursene deres benyttet. Her har Justis- og beredskapsdepartementet et styrings- og samordningsansvar, og muligheter til å utøve dette både gjennom egen etat ved politiet, og gjennom sine direktorater med fagansvar. Det gjelder også gjennom krav til kommunen og deres brann- og redningstjeneste. Gjennom sine styringslinjer vil de kunne stille krav både til samøvelser og til samvirke ved operasjoner. En mulig forutsetning for dette kan være en ny plan for finansiering av denne aktiviteten.

En tydeliggjøring av hva som forventes av den enkelte organisasjon av beredskap, dekningsområde og kapasiteter vil både gi en bedre ressursutnyttelse og unngå at det skapes dobbeltdekning av kapasiteter i noen områder. Dette vil kunne virke pasifiserende, enten det oppstår mellom de frivillige organisasjonene og mellom offentlige og frivillige.

På disse områdene synes utviklingen å ha gått sent, til tross for at flere utredninger og offentlige dokumenter har påpekt de sammenhengene vi her fremhever. Det kan synes som om en sterkere evne og vilje til å gjøre reelle endringer tilstrekkelig raskt kan være den avgjørende faktor for om myndighetene også for fremtiden skal kunne basere seg på en frivillig redningsberedskap.

Den frivillige redningsberedskapen er sammensatt av svært ulike organisasjoner, med sine særlige styrker og ulike utfordringer. Noen av utfordringene kan imidlertid synes å være felles. Denne studien har særlig fokusert på Redningsselskapet, og ønsker å være et av forhåpentligvis mange arbeider som kan bidra til å skaffe ny kunnskap om den frivillige redningsberedskapen. Fortsatt er det grunnlag for nye studier på området, og målet er at denne skal være et bidrag til en stadig utvikling av fagområdet.

7. Litteraturliste

Andreassen, T. A. (2006) Truet frivillighet og forvitrete folkebevegelser? *Sosiologisk tidsskrift*, 14, s. 146-170.

Arbeids-og administrasjonsdepartementet. (2003) *Makt og demokrati. Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen*. NOU 2003: 019. Oslo, Arbeids- og administrasjonsdepartementet..

Brandshaug, H. (2011) *Den norske redningstjenesten: en studie av en kompleks samhandling*. Master Masteroppgave, Høgskolen i Molde, Høgskolen i Molde.

Christensen, T. (2010) *Forvaltning og politikk*. Oslo, Universitetsforl.

Creswell, J. W. (2007) *Qualitative Inquiry and Research Design*. Second Edition utg., SAGE Publications.

De nasjonale forskningsetiske komiteer. (2006) Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. *Konsesjon og meldeplikt*.

Det kgl. justis- og politidepartement. (1991) *Redningstjenesten i Norge*, Det kgl. justis- og politidepartement, Redningstjenestekontoret.

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap. (2015) *Mulighetsstudien. Vurdering av nasjonale og regionale øvings- og kompetansesentre*. Tønsberg.

Eknes, M. (2014) *Fremjande og hemmande faktorar i samvirke mellom politi og redningstjenesta: fokus på redningsaksjonar*. Masteroppgave, UIT, UiT Norges arktiske universitet.

Enjolras, B. & Strømsnes, K. (2013) *Frivillighet i Norge: senterets sluttrapport etter 5 år*. Oslo.

Enjolras, B. & Waldahl, R. H. (2009) *Frivillige organisasjoner og offentlig politikk*. Oslo, Novus.

Fimreite, A. L. (2011) *Organisering, samfunnssikkerhet og krisehåndtering*. Oslo, Universitetsforl.

Fimreite, A. L. et al. (2011) *Organisering, samfunnssikkerhet og krisehåndtering*. Oslo, Universitetsforl.

Fimreite, A. L. et al. (2012) 22. juli-kommisjonen. Organisering, styring og ansvar. *Nordiske Organisasjonsstudier*, 4 (14), s. 49-58.

FORF Frivillige organisasjoners redningsfaglige forum. (u.å.) *What if - hva om ingen gjorde noe?.*

Forskrift om industrivern. (2011) *Forskrift om industrivern FOR-2011-12-20-1434*. [Internett]. Tilgjengelig fra: [Lest 10.02.2015].

Grønmo, S. (2004) *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen, Fagbokforl.

Holter, H. & Kalleberg, R. (1996) *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. 2. utg. utg. Oslo, Universitetsforl.

Instruks for redningstjenesten. (2013) *Instruks for redningstjenesten , FOR-2013-09-13-1102* [Internett]. Oslo.

Jacobsen, D. I. (2005) *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand, Høyskoleforl.

Justis- og beredskapsdepartementet. (2012) *Samfunnssikkerhet*. Meld. st. 29 2011-2012. Oslo, Justis- og beredskapsdepartementet. [Lest 14.04.2015].

Justis- og beredskapsdepartementet. (2013a) *Når det virkelig gjelder. Effektiv organisering av statlige forsterkningsressurser*. NOU 2013: 5. Oslo, Justis- og beredskapsdepartementet. [Lest 24.02.2015].

Justis- og beredskapsdepartementet. (2013b) *Terrorberedskap - Oppfølging av NOU 2012: 14 Rapport fra 22. juli-kommisjonen*. Meld. St. 21 2012-2013. Fagbokforlaget. [Lest 15.04.2015].

Justis- og politidepartementet. (2001) *Når ulykken er ute. Om organiseringen av operative rednings- og beredskapsressurser*. NOU 2001:31. Oslo, Statens forvaltningstjeneste.

Justis- og politidepartementet. (2002) *Samfunnssikkerhet. Veien til et mindre sårbart samfunn*. Oslo, Statens forvaltningstjeneste.

Justis- og politidepartementet. (2008) *Samfunnssikkerhet. Samvirke og samordning*. St.meld. nr. 22. Oslo, Statens forvaltningstjeneste.

Krumsvik, R. J. (2014) *Forskningsdesign og kvalitativ metode: ei innføring*. Bergen, Fagbokforl.

Lorentzen, H., Selle, P. & Wollebæk, D. (2000) *Frivillig innsats*. Bergen, Fagbokforl.

Nilsen, O. (1990) *Nød drop fra havet! : Redningsselskapet gjennom 100 år*. Ålesund, Nordvest forlag.

Nilssen, V. L. (2012) *Analyse i kvalitative studier: den skrivende forskeren*. Oslo, Universitetsforl.

Redningsselskapet. (2014) *Årsrapport 2013*. Oslo.

Rykkja, L. H. (2008) *Flernivåperspektiv og krisehåndtering*.

Sivilbeskyttelsesloven. (2010) *Lov om kommunal beredskapsplikt, sivile beskyttelsestiltak og Sivilforsvaret, LOV-2010-06-25-45* [Internett]. Tilgjengelig fra: <<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2010-06-25-45?q=sivilbeskyttelsesloven>>.

Statsministerens kontor. (2012) *Rapport fra 22. juli-kommisjonen*. NOU 2012: 14. Oslo, Statsministerens kontor. [Lest 12.12.2014].

Steinberg, R. (1991) Does Government Spending Crowd out Donations? *Annals of Public and Cooperative Economics*, 62 (4), s. 591-612.

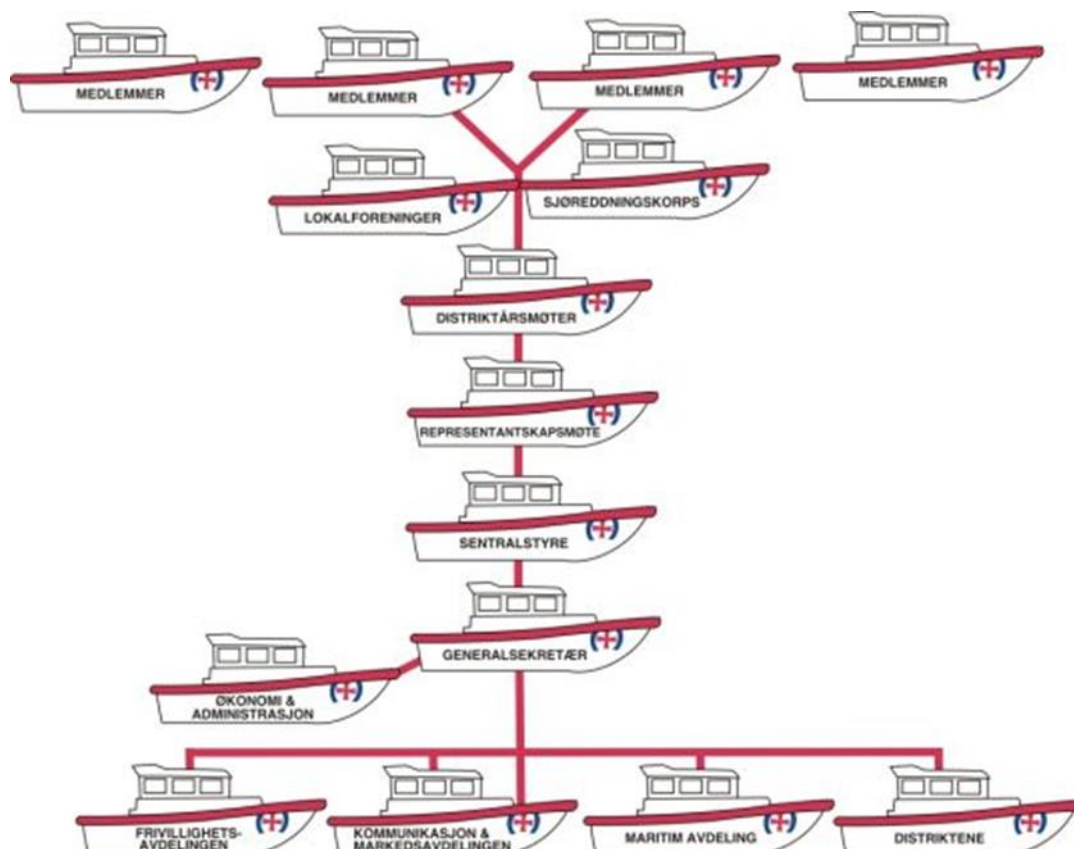
Tjora, A. H. (2012) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 2. utg. utg. Oslo, Gyldendal akademisk.

8. Vedlegg

1. Organisasjonen Redningsselskapet
2. Organisasjonen FORF
3. Informasjonsskriv til frivillige på redningsskøyter
4. Intervjugal frivillige på redningsskøyter

Vedlegg nr. 1: Redningssselskapets organisering

Redningssselskapet er organisert som en frivillig humanitær forening, eid av medlemmene og styrt gjennom lokalforeninger, distriktsårsmøter og representantskapsmøte som utpeker et sentralstyre. Den daglige driften av Redningssselskapet ledes av generalsekretæren som har avdelingsledere under seg.

Representantskapsmøtet er sammensatt av to representanter fra hvert av de 12 distriktene, 12 representanter fra 11 brukerorganisasjoner og to ansattrepresentanter. Representantskapet er organisasjonens høyeste organ og har som hovedoppgave å velge sentralstyre samt å fastsette organisasjonens vedtekter.

Distriktsinndelingen er som følger:

- Distrikt 1: Finnmark
- Distrikt 2: Troms
- Distrikt 3: Nordland
- Distrikt 4: Trøndelag
- Distrikt 5: Møre og Romsdal
- Distrikt 6: Hordaland
- Distrikt 7: Sogn og Fjordane

- Distrikt 8: Rogaland
- Distrikt 9: Aust- og Vest-Agder
- Distrikt 10: Vestfold, Telemark og Østfold
- Distrikt 11: Øst (Oslo, Akershus og Buskerud)
- Distrikt 12: Hedmark og Oppland

De eksterne brukerrepresentantene i representantskapet kommer fra:

- Norges Rederiforbund
- Rederienes Landsforening
- Fraktefartøyenes Rederiforening
- Kongelig Norsk Båtforbund
- Norges Fiskarlag
- Norsk Havneforening
- Finansnæringens Hovedorganisasjon
- Det Norske Veritas
- Norges Kystfiskarlag
- Norsk Luftambulans
- Forbundet Kysten

Norges Fiskarlag har rett til å utpeke to medlemmer, de andre organisasjonene ett medlem hver.

ADMINISTRASJON

Redningsselskapet har rundt 270 ansatte. Av de jobber 59 ved organisasjonens hovedkontor på Sollerud i Oslo. Vel 175 er ansatt på de 25 fast bemannede redningsskøytene rundt om i hele landet, 15 på de 11 distriktskontorene, 12 på Småbåtregisteret i Trondheim og 8 ved Sjøredningsskolen i Stavern.

I tillegg jobber åtte ansatte ved Securmark i Arendal og to ved Securmarks avdeling i Stockholm. Dette selskapet er organisert som et eget AS eid av Redningsselskapets heleide datterselskap Norsk Kystvern AS.

Kilde: <http://www.redningsselskapet.no/om-oss/visjon-og-organisasjon>. (Lastet ned 27.03.2015)

Kommentar: Dette er siste oppdaterte organisasjonskart. Under studien er Frivillighetsavdelingen lagt ned, og sjøredningskorpsene lagt under Maritim avdeling.

Vedlegg nr. 2: Frivillige Organisasjoners Redningsfaglige Forum

FORF er paraplyorganisasjonen for den frivillige redningstjenesten i Norge. Organisasjonen representerer et bredt register innenfor redning. Enten det er i sjø, på land eller i luften. Organisasjonene har kompetanse og beredskap for å kunne takle oppdrag i alle tre nevnte elementer.

FORF har som formål:

- Å være et samarbeidsorgan for de frivillige organisasjonene som er engasjert i den norske redningstjenesten.
- Å fremme medlemsorganisasjonenes redningsfaglige kompetanse.
- Arbeide for utvikling av standarder for taktisk, praktisk og tekniske metoder til bruk for medlemsorganisasjonenes arbeid, innen redningstjenesten der dette er naturlig.
- Arbeide for et godt samarbeid mellom medlemsorganisasjonene og de redningsfaglige myndigheter.
- Arbeide for utarbeidelse av felles faglitteratur der det er naturlig og mulig.
- Arbeide for aktivt å synliggjøre behovet for de frivillige organisasjonene særlig overfor politiske myndigheter.
- Arbeide aktivt for å skaffe nødvendig offentlig økonomisk støtte til medlemsorganisasjonene.

FORF representerer de syv store frivillige organisasjonene i redningstjenesten. Disse organisasjonene er:

- NAKs Flytjeneste
- Norske redningshunder
- Norsk Folkehjelp Sanitet
- Norsk Grotteforbund
- Norsk Radio Relæ Liga

- Rovernes Beredskapsgruppe
- Røde Kors Hjelpekorps

Kilde: http://www.forf.no/?_id=107&Om-FORF# (Lastet ned 25.03.2015)

Kommentar:

Ved studiens start var også Sjøredningskorpset og Norske Alpine Redningsgrupper medlemmer av organisasjonen. De har nå av ulike grunner meldt seg ut.

Vedlegg nr. 3: Orienteringsskriv til besetningsmedlemmer

Til besetningsmedlemmer på RS (Navn på redningsskøyta)

Hva er det som gjør at nasjonen Norge kan basere seg på frivillighet i redningstjenesten? Lenge har vi basert oss på den norske dugnadsånden. Nå mener mange at den ikke er så sterk lenger.

Hva må norske myndigheter gjøre for å sikre seg en fortsatt frivillig redningsberedskap?

Det er spørsmålet jeg stiller i min masteroppgave under studiet «Samfunnssikkerhet og kriseledelse» ved Universitetet i Nordland.

Nå håper jeg at en del av dere som er frivillige på redningsskøyta i Kristiansand kan tenke dere å være med å svare på dette. Jeg ønsker å spørre om hvor lenge dere har vært med, hva som har motivert dere til å begynne her, og hva som avgjør om dere kommer til å fortsette deres tjeneste m.m. Som du ser er dette enkle spørsmål som kanskje kan være med å gi meg en pekepinn om hva som er viktig for dere. Samtidig spør jeg også om hva dere mener at norske myndigheter lokalt og nasjonalt kan og bør gjøre for å klare å opprettholde den frivillige beredskapen på sjøen.

Dette er ikke måten å blir berømt på: Alle intervjuene er anonyme, jeg trenger ikke vite hva dere heter. Det spennende er å få deres tanker omkring hva som motiverer og hva som kan gjøres for å opprettholde beredskapen.

Jeg har allerede intervjuet tre stykker i lederposisjoner i Redningsselskapet, nå er jeg spent på deres synspunkter.

Kan du tenke deg å delta?

Rent praktisk kommer jeg til å være på RS Fyrtårnet tirsdag 30 september, onsdag 1 og torsdag 2 oktober kl. 1600-1800. Dvs i forbindelse med deres vaktskiftet.

Hvert intervju er tenkt å vare 20-25 min. Kan noen av dere som skal av/på vakt disse dagene tenke dere å bidra?

Jeg stiller med kaffe, Twist, båndopptaker og godt humør! Håper du har tid og lyst!

Mvh

Jan Inge Ringsby

Masterstudent UIN/Bodø

Tlf. 474 66 376

Vedlegg nr. 4: Intervjuguide besetningsmedlemmer

INTERVJUGUIDE

Frivillig mannskap redningsskøyte

1. Presentasjon

- a. Meg selv / Studiet / Oppgaven

- b. Frivillig deltagelse. Mulighet til å trekke seg. Behov/mulighet for anonymisering. Forpliktet på de forskningsetiske retningslinjer som foreligger.

2. Innledende spørsmål

- a. Posisjon i organisasjonen

- b. Oppgaver

- c. Bakgrunn for ditt frivillige engasjementet

- d. Varighet engasjement

3. Refleksjonsspørsmål

- a. Hva kan/bør myndighetene (sentralt og lokalt) gjøre for å opprettholde en frivillig redningsberedskap?

- b. Hvilken betydning har forholdet til de andre delene av beredskapen? (Politi/brann/Røde Kors/Siv Forsvaret osv)

- c. Hva av tilrettelegging for fortsatt frivillig innsats ligger på RS som organisasjon, og hva ligger på myndighetene?

- d. Hvordan opplever du utviklingen i det frivillige engasjementet i RS?

e. Hvordan vil du beskrive forholdet mellom ansatte og frivillige?

f. Fokusområder

i. Hva er din hovedmotivasjon?

ii. Hva opplever du er dine kollegers viktigste motivasjon?

iii. Kunne du tenke deg å jobbe med andre frivillige oppgaver, for eksempel med pengeinnsamling?

iv. Hva vil være avgjørende for om du er i samme tjenesten om 5 år?

v. Hva slags holdning opplever du at din arbeidsgivere har til at du kan bli borte fra jobb i forbindelse med oppdrag?

4. Avrundings spørsmål

Noe annet du vil ha nevnt?